

The Project Gutenberg eBook of Balgatag szerelem: Elbeszélések, by Gábor Oláh

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Balgatag szerelem: Elbeszélések

Author: Gábor Oláh

Release date: March 7, 2013 [EBook #42272]

Language: Hungarian

Credits: Produced by Albert László, Robert Mouris, Judit Bíró, Gábor Hesz and the Hungarian Distributed Proofreading Team (<http://dphu.aladar.hu>) from page images generously made available by The Internet Archive/Canadian Libraries

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK BALGATAG SZERELEM: ELBESZÉLÉSEK ***

Megjegyzések:

Tartalomjegyzék a [101.](#) oldalon található.

Az eredeti képek elérhetők innen: <http://archive.org/details/balgatagszerelem00ol>.

Facebook oldalunk: <http://www.facebook.com/PGHungarianTeam>.

OLÁH GÁBOR

BALGATAG SZERELEM

ELBESZÉLÉSEK.

**II-IK KIADÁS
(3-4-IK EZER)**

**DEBRECZEN, 1918
KIADJA CSÁTHY FERENCZ M. KIR. TUDOMÁNYEGYETEMI
KÖNYVKERESKEDÉSE.**

Hoffmann és Kronovitz könyvnyomdája, Debreczen.

BALGATAG SZERELEM.

tt álltam a hatalmas szanatórium lépcsőházának első emeleti terraszán s bámultam az esteli villanyfényben a színek játékát. Az aranszegesű bíbor oszlopok pompás nyugalommal emelték a lépcsők cifra terhét; az óriás homlokfalat áttörő üvegfestéses ablakok az ezeregyéjszaka búbájával ontották reám a piros, kék, sárga, zöld, lila színek szivárványzaporát. A freskók meztelen nerekkel izgatták beteges fantáziámat; az egyik nőalak mintha felém nyujtaná kövérecske karjait s néma hangon kiáltaná rám a szerelem ingerletes ígeit. A fűtött levegő tántorogva fodorúl, kúszik föl a mélységből, egészen a harmadik emeletig; a lépcsők piros szőnyege kéjes lomhasággal nyújtózkodik át az egyre emelkedő márványlapokon. Lentről álmos zongoraszó halvány ütemei szűrődnek ide hozzám; olyan különös hangok ezek: mintha egy elzárt királyleány sírná panaszeit rabló szörnnyetegek fekete várában. Néha távoli kacagás csendül át a messze folyosókon; hím- és nőkacagás; érzem, hogy kergeti egymást a levegőben.

Milyen borzasztó, hogy én egyedül állok itt ebben a ragyogásban; távol a hazámtól, távol az élettől s olyan közel a halálhoz.

A külső folyosó tengerre nyíló ajtaja nesztelenül fordul; belép rajta egy szomorú, szép asszony. Maeterlinck misztikus könyveivel szokta altatgatni bánatát, amely örökebb, mint maga az élet. Tavalgy gyönyörű leányát temette innen el, most a kis fia van elmenőben. Nem szól napokig egy hangot sem; hozzám vonzódik, valami különös rokonságával a kimondhatatlan fájdalomnak. Megszokott állani mellettem és nézünk, nézünk, szempillarebbenés nélkül, órák hosszan át, a semmibe. Olykor föl-fölkörog, könnytelen belső zokogással; ennél a fojtott sírásnál nincs lelketrázóbb valami. Nem bírom mellette tovább, el akarok osonni; észreveszi, ráteszi halavány kis kezét a kezemre, mosolyog és ő suhan el. A levegő sír, a szőnyeg zokog, amerre törekeny alakja elvonul. Az anyák bánata iszonyatos. Iszonyatos.

A piros bársonyszékek családias egyetértéssel alusznak a kis kerek asztal körül. Itt szoktunk esténkint, vacsora után összegyűlni. Most csak magam várok valakit. Valamit. Várok, a reménytelenség szomorúságával, az eljátszott élet hitetlenségével.

Különös, hogy ma senki sem jön erre. A lift egyre zúg föl és le, látom árnyképét a világított ajtóüvegen keresztül; szállítja az emeleten lakókat fölfelé. Ajtócsapódás, fáradt szavak, vidám köszöngetések; azután csöndes minden.

Hallga. Valami nesz.

A lépcsőn jön valaki fölfelé. A szőnyeg megzizzen lépte alatt. Félreállok, elbújok s úgy találgatom: vajjon ki lehet? Ismerem valamennyi betegnek a járását, az idegbajos mérnökét, a megrugott huszártisztét, a félvesével pompázó pesti kis leányét, a tüdőbajos gimnázistáét, de ez egyik sem az. Ez valami új vendég, valami idegen. Finom és lassú a járása, hallom a lépteiről. Nő.

Mikor fölér az első emeletre: meglátom. Magas, sugár leány. Azt hiszem, leány. Fekete ruhában, hajadonfővel, s halványkék fátyol van vetve a nyakába. Úgy jár, olyan büszke tartással, mint egy Stuart Mária. Féoldalt villan rám az arca, nem látok a szemébe. A haja: mint a fekete éj.

Nem pihen a fordúlónál, mint mások szoktak, csak halad tovább. Fölfelé. Most hátulról látom pompás, nyulánk természetét. Feketeselyem harisnyája ki-kivillan, amint egyet lép. Olyan szép, olyan nyugodt, olyan titokzatos, mint a hajnali álom. Nem tudom, miért: olasznak gondolom. Talán Veronából jött ide; a Capuletti Juliák hazájából.

Mint egy fekete virág, úgy ringott fölfelé.

A márványlépcsőkön, a bíborszínű szőnyegen most ment föl az Éj. Viszi az álmokat, a vágyakat, a gyönyörűségeket, mindent, amivel a napok szellemjáró szaka meg szokott ajándékozni bennünket.

Ezen az éjszakán nem jött szememre álom.

Másnap, ahogy letekintek ablakomból, egy kék fátyol lobogását látom a szomorú ciprusok alján. Mintha tündéri lobogónak volna oda feltűzve. A fátyol egyedül röpdös az enyhe déli szélben, nincs hordozója. De igen! Ott áll egy magas gyászciprusnak támaszkodva a feketeruhás sugár leány. Alig lehet észrevenni olyan mozdulatlan, olyan virágszerű. A finom kék felhő körül fogja, körüllebegi; sokszor mintha nagy kék madár röpködne egy fekete szobor fölött, olyan. Istenem, kicsoda ez a titokzatos asszony.

Most megindul. Lassan, álomszerű mozgással úszik tovább, a levegőben. Milyen különös. Mintha lába nem is érné a park porát; nem a fűben, a fű fölött megyen. Egy új Krisztus-asszony, aki talán a vizeken is átsuhan. A drága virágok félrehajolnak útja elöl s olyan eszenkedve remegnek utána, mintha szerelmesek volnának embertestvérükbe.

Már a tengerpart ragyogó homokján halad. Járása hasonló a fekete liliom rengéséhez. A morajló tenger csókolja parányi kezét, amint lehajol, hogy megsimogassa. Csodás, csodás egy asszony! Valami számküüzött királynő; azért nem hord kalapot, mert csak korona illik a homlokára.

Ezt az asszonyt elviszem magammal.

Mert vagy értem jött, vagy hazudnak a sejtelmek...

A délután szikrázó verőfényében összecsoportosúlnak a szanatorium vidám betegek s

újságolják a hírt: új vendég jött tegnap este Budapestről; egy halványarcú leány, a doktorkisasszony.

Hát nem királynő? Hát nem Olaszország küldötte hozzánk? Hát nincs szemetek, emberek, hogy nem látjátok benne az én álmaim vándor asszonyát, akinek halk rímek pengetik cipője kopogását márványlapokon, akinek szava dal, pillantása: feketecsilag-lefutás, kacagása pedig olyan, mint a gyöngyök pergése zengő érclapokon. Milyen szürke a ti fantáziátok, vidám beteg emberek! Csak a szomorúság látja a szépséget; mert a szépség lelke: a szomorúság.

Az emelet oszlopos korlátján kihajolva, nézem a virágzó park eleven fekete rózsáját, akinek válláról kék álomfátyolát le-lebontja az olasz vizek felől idefáradt alkonyi szél. Most már látom az arcát is: kreol-arc, mélységes sötét szemek, vékony, fölfelé ívellő ajak. Haja fiúsan rövidre van nyírva s ez ad pompás fejének ingerlő bájosságot. Könyvet olvas, lassan lép, mint egy újkori szerzetes asszony. Isten hozott, édes diákkisasszony, száműzött királyleánya valami mesebeli, keleti tartománynak!

- Szép, tanár úr? - tör be egy durva hang ámulásaim templomába. Hátrariadok. A szanatórium esetlenül vigyorgó, fiatal orvosa áll mögöttem; ez a kiállhatatlan ember, aki butaságát vakmerő durvaságokba takarja, s lelkének rossz szagát émelyítő testi illatokkal parfümözi; aki beteg, talán valamennyiünkénél betegebb, mert a lelke rothad, a moral insanity undok rozsdavörös abroncsa ég keskeny homlokán. Kövéres arca olyan ápolt, mint a testével kereskedő kurtizáné; hallottam, hogy minden éjjel nyers húst köt az arcára, azzal őrizi meg bőrének üdeségét. Haja szagos zsírtól fényes; bántó gonddal van kétfelé választva a fejetetején, mint az asszonyoké. Mindig hajadonfővel jár-kelel, mindig mosolyog, mindig ringatja a csípőjét, mint a magakellető rossz leány. Olyan undorító az egész ember, olyan effeminált, olyan szemtelen és olyan ostoba, mint a fából faragott japán istenszobrok.

- Úgy-e szép a kis kolléganő? Pestről jött a baba, Pesten járt iskolába. Nézze, milyen nagyszerű termete van! Micsoda karok és micsoda lábak! Eh, szép asszonynak, jónak, jójárásúnak kár megöregedni.

Röhögött.

Lebuktassam innen ezt az aszfaltbetyárt? Arcúl vágjam? Vagy mit tegyek vele?

Sarkon fordultam, szó nélkül ott hagytam.

Oh, ezek a rongyok, ezek a rothadó rongyok, hogy tudnak beszélni a nőkről! Pedig ez a csámpás lelkű doktor is észvesztő keringéssel kering a szanatorium legszebbnek híresztelt asszonya körül, egy festett báb-arcú, bűnökre vadító testű asszony körül, aki hideg és számító, mint egy üzletember; nem tudni soha, ki a szeretője, de bizonyos, hogy azért éli fiatal életét szanatoriumról szanatoriumra, mert így tehet legszabadabban eleget szerelmi vágyainak. A bolondos doktor bele van örülve; az asszony primitívnek tetsző ellenállása szinte a lehetetlenségig fokozta szenvedélyét. De nincs remény, hogy valaha sikert érjen.

Valami félelmetes féltékenység mozdult meg a lelkemben, mint egy iszonyatos szörnyeteg bíbor barlangjában. Köztem és az ismeretlen doktorleány között az első perc óta finom aranyshál-híd remegett, lelkem és az ő lelke ezen az úton szokott találkoztat adni egymásnak; s most ez a bamba, ökörszemű férfi közberont és durván elszakítja a szent összekötő láncot. Mit akar ez a szerencsétlen? Szemet vetett talán a kék fátyolos leányra? S amilyen ostoba a véletlen és a női szív, tudom, hogy az efajta slendriánoké, az ilyen vastag lelkűeké a leghihetlenebb győzelem. Úgy fáztam ettől a gondolattól, mint a dalmát hegyekről lezúduló viharos bórától, amely január közepén szokta végigseperni a gyönyörű Adriát.

Megrettentem, hogy elkésem. Sietnem kell.

Megismerkedtem a doktorleánnyal, aki elébem is jött egy lépéssel. Reggelente elsétálgatott ablakom alatt és be-benézett. Arcom és lelkem reá volt fordulva, mint a napraforgóvirág a fényes nyári napra. Egyszer meg is szólított. Tehát ő kezdette. Évődve mondogatta:

- Én nem magyar vagyok. Nem érez valami idegenséget a beszédemen?

- Olyan olaszos dallamosság zeng a szavaiban. Maga Róma felől jött. És mégis tud magyarul!

A kékfátyolos leány nevetett.

- Én nem Róma felől jöttem, hanem Budapestről. Erdélyben születtem, román leány vagyok. Az én nevem: Laura. Doktor lesz belőlem egy év múlva. Úgy bizony.

Ámultam. És néztem, néztem az érdekes gyermeket. Most láttam csak, hogyan tud ez a két fekete szem ragyogni, ölni és üdvözíteni; most fedeztem csak föl, milyen finom vonalba szökken az ajka, ha mosolyog, s fölfelé ívellik, mint a Lionardo da Vinci Gioconda-jának az ajka. Olyan rejtelmes mosolyok szoktak szakadni az ilyen ajakról. És csöpp csók-tündérek bujtak meg arcának szerelem-gödrében, amely minden mosolygásra újra támadt. Remek természetben élő zene rejtett, minden lépésénél daloltak a fölébredő, hullámozó vonalak. És az a kék fátyol, az olasz égszínű, röpdőső sejtelen! Mint a romantika ősi varázsa, úgy szállt reá, úgy szentelte meg.

Ez a leány egy élő költemény. Egy beszélő szobor.

Barátok lettünk hamarosan. Az én balhírem hozzá is eljutott, tudta jól vergődéseimnek szomorú menetét. A nőket izgatja a veszedelmek szakadéka száguldó férfisors; az én sorsom

halálos vakmerőséggel zuhant ezidőben a legfeketébb lejtőn lefelé. Laura doktor is volt, nemcsak nő; kétszeres izgalommal figyelte napjaim cifra zürzavarát.

- Maga miért van itt a betegek közt? - kérdeztem tőle.

- Mert én is beteg vagyok. Az utolsó szigorlatom előtt állok s a félelem, a rettegés elvette minden erőmet. Ide küldöttek, hogy rendbe szedjem magamat. És tanulnom is kell, mert sokat nem tudok, s az idő úgy repül.

Ránéztem. Most már láttam, hogy diákkisasszony. Felhajtott gallérú szürke felöltőjében, a hóna alatt szorongatott, vagy zsebéből kikandikáló jegyzetekkel hasonlított azokhoz a bölcsészkisasszonyokhoz, akikkel együtt négy évig ültem én is az egyetem padjait.

Oh édes ifjúságom, itt kell hát veled újra találkoznom, a néma szenvedések, a halálórávárások szomorú pitvarában!

Eddig untalanul a halál fekete paripáján rohantak napjaim; most egyszerre lovat cseréltem s fölugrottam az élet fehér szárnyaslovának aranyos nyergébe s kantármegeresztve vágattam a szerelem ismeretlen ösvényén.

Nem hagytam Laurát tanulni. Pokolba azokat a szürke könyveket, éljen az élet!

-10-

Átalfontam vágyaimnak selyemszövetével; szép szavak színes legyezőjével legyezgettem kedves hiúságát, szemharcokat vívtam vele, beteges makrancossággal nyűgösködtem nyakán, mert azt akartam, hogy minden órában reám gondoljon, engemet lásson. Ő sokszor úgy bánt velem, mintha leánytestvérem volna; sokszor az én álmaimban újjászépített, másik édesanyámat éreztem benne; sokszor pedig, mintha egy ellenséges nép leánya lett volna, akit én nemzetem elárulása nélkül át nem ölhetek soha. Ez volt a legszomorubb és legkínzóbb az én támadó szerelmemben. Román leány, román leány, a szíve ott maradt valahol a havasokon túl; mit akarok én, szegény magyar fiú?

Árnyékává szegődtem Laurának. Napjaimnak ő volt a napja, éjszakáimnak ő volt a csillaga. Én nem tudom, miért izgatnak engemet a nem magyar nők. Egészen más, tisztább és rejtelmesebb szépséget látok bennük, mint az én hazám leányaiban. Laurának a beszédjébe bele tudtam bolondulni; oly gyönyörűen zengettek finom ajakán a robbanó magyar szavak, hogy egész fajunkat megnemesülve imádtam ebben az idegen asszonyban. Csodálatos: a mi nyelvünket a nem magyarok majd mindig szebben beszélik, vagy talán bájosabb félszagséggel, mint magunk. Laurának volt két visszatérő sora, amit sokszor elsőhajtott; fakó semmiség az egész s mégis, mikor ő mondotta, a szívem megsajdult és könnyűült a szemem pillájára: „Álmaimnak nincsen megvalósulása, álmaim: az őszi levelek hullása...”

Romantikus napok voltak ezek nagyon.

Tavaszi! Március és április az Adria partján! A halálból visszatérés kimondhatatlan boldogsága! Régen átálmodott, de most átélt szerelem! Ifjúság, ifjúság és vágyak és sejtelmek és szavak és egymáshoz simulások aranyláncolata!

-11-

Laura bámulta, hogy én még élek, azok után, amiken keresztülmentem. Én imádtam az ő bámuló, drága sötét szeméit. Laura szerelmes volt egy román fiúba, én szerelmes voltam annak az ismeretlen román fiúnak a szerelmesébe. Oh, ez az örök végzet-játék, hogy soha nem az szeret bennünket, akit szeretünk! Laurának én csak „érdekes eset” voltam, akit nem a nő, hanem az orvos szemével nézett. Velem úgy bánt, mint az ápolónő a lábadozóval: kedvesen, finoman, biztató mosolygással; de a szíve mindig oda járt. Volt benne valami Gabler Heddai vonás is; én lettem volna az ő Lövborgja. Belém akarta szuggérálni, hogy nekem mint írónak már végem. Be akarta rogyasztani mindazokat a gondolataimat, érzéseimet, amelyek talán még föl-fölragyognak lelkem bányájából. Önbizodalom várta akarta földig lerombolni, hogy megmentse a meggyilkolt költő romjain bennem az embert. Tudom, hogy jót akart; de mégis olyan istenek alkonyatabeli gyász szakadt rám, mikor ilyenekről beszélt. Éreztem, hogy temetem magamat elevenen; s még hozzá nem is Beethoveni gyászindulóval, hanem szegényes, profán cigányzenész mellett. Ilyenkor megmozdult bennem az Othello két karjának gyilkos akarata: szerettem volna átkulcsolni szép nyakát és megfojtani az én sötét Desdemonámat.

Hogy féltettem a napsugártól, az emberek szemepillantásától s attól az ismeretlen fiútól, aki közöttünk állott, ha ezer mértföld messzeségben volt is tőlünk.

Szerelmem és megháborító féltékenységem egyszerre született.

A szanatórium félbolond orvosa a tökéletesen bolondok útját kezdette futni ebben az időben. Az egész szanatórium tudta, hogy rengeteg adósság mászik utána, mint egy elnyeléssel fenyegető szörnyeteg. Apja tudta nélkül anyjának a váltóival manipulált s most ezek a váltók kezdtek a torkára forrni. Fizetnie kellene s nincs pénz. Anyja meglátogatja, heves jelenetek folynak le közöttük; a szegény asszony sír, a fia újra pénzt könyörög; fenyegetődzik, jajgat és fel s alá száguldoz a tengerparton, hajadonfővel, mint egy őrült. Izgalmát óriásítja reménytelen szerelme; a bódító testű, buta és hideg asszonyhoz egy daliás katonatiszt jár be a szanatóriumba; mindenki látja, tudja viszonyukat. A szerencsétlen doktor háborog, őrjöng, ostromolja a rövid időre szabadon hagyott várat. Hiába! Kegyetlen kárörömmel látom, hogy az én kétségbeesésem poharát neki háromszor töltötték tele az istenek. Gyűlöltem ezt az embert, mert ostoba volt és trágár; s mert szemtelen szemekkel falta az én kékfátyolos leányom gyönyörű termetét. Hadd vesszen a rongy, nyomorultan.

-12-

Laurának egy kék csikos fehér fekvőszéke volt; az én emeletem szabad folyosóján, két dór oszlop között szokott heverni. Ezek az átálmódzott, átcevegett délutánok voltak életem pirosbetűs ünnepei. Odalenn az örök morajú tenger; távol kékellő szigetek, álmokképpént feltűnő és eltűnő bárkák, alkonyati fekete-, bíbor- és aranszinek az égboltozaton, a vándor felhőkön és a vizeken; virágháremek a szanatórium gyönyörű parkjában, hosszú mozdulatlan gyászciprusok, sötétzöld olajfák és sejtelmesen zizegő pálmalevelek.

Olyan pazar gazdagsággal ölelt körül bennünket a természet, mintha csakugyan az emberért volna minden. Az erdélyi havasok leánya ellágyult és elgyermekesedett ebben a környezetben. Szívének zárt ajtója kinyílt s én sokszor úgy éreztem, mintha közelebb volna már hozzám s meghittebben zengene sajátos, mély zenéjű hangja.

Pedig ő ilyenkor Budapesten járt, a klinika kertjében; öreglombú fák árnyékában egy feketehajú, sötétszemű fiúval tanult abból a jegyzetből, amely most is az ölében hever; apró jeleket írtak fel egy-egy nehezebb tételnél, édes, néma percek határvetői: hosszú pillantások és elsuhanó mosolyok hieroglif-jelei azok, csak a szerelmes szív érzi kimondhatatlan bűbájukat. Laura ilyenkor behunyta szemét, hogy jobban lássa azokat az elmúlt szép időket és mosolygott. Én talán az alkonyat tragikus színeiről szavaltam s azt hittem oktalan gögömbben, hogy a kedves gyermeket az én szavaim ringatták éber álmodozásba. Boldogok voltunk mindketten.

A folyosóra nyíló ajtó zörren: a varázs meg van törve. Laura felriad, én leejtem utolsó gesztusomat s az ajtóra bámulok. Az ajtó szárnya fordul s a szegény ostoba doktor kicsiszolt feje bukkan be rajta.

Vigyorog a parfümös, jólöltözött bolond és szentelenül csóválja azt a gömböt, amelyben más az eszét szokta hordani:

- Ej, ej, tanár úr. Lám, lám. Lassu víz partot mos.

Annyi sértő gúny kullogott a szavában, hogy a vér újra elöntötte fejemet.

Odaringatózott Laura fekvőszékéhez s leült mellé arra a székre, amelyiken én szoktam ülni.

- Hogy van, kis kolléga? - kérdezte tőle selymesen.

Én nem birtam tovább; lementem az alsó terrasra.

Forrt bennem a düh. Idegességem megóriásította féltékenységemet. Hogy mer ez a nyomorult ilyen bizalmas szemtelenséggel közénk tolakodni? Hogy mer ez belépni abba a bűvös körbe, amely Laurát úgy övezi körül, mint egy aranykőd? Utáltam félrebillent, émelegős mosolyú fejét; utáltam örökegy gesztusát: kéztördelését; utáltam kedveskedőn előrehajló derekát; utáltam palócosan kómikus kiejtését; utáltam durva érzékiségét, vakmerő szemtelenségét és rózsaszínű pofáját, azt a demimonde-szapot, amely folyt róla, mint a víz. Miért setteng ez az ember untalanul ott, ahol csak nekem volna jogom járni? Miért nem becézi körül a maga festett báb-asszonyát? Kettőre akar ez egyszerre játszani? Lebuktatom az emeletről, ha sokáig arcátlankodik.

A fejem csupa tűz volt; a szívem vergődve dobolt.

Az alkonyat már beleejtette szürke fátyolát a tengerbe. Hamúsínű ködbe veszett a messze határ. Az égen csillag-szikrák reszketek föl s királyi pompával indult meg éji útjára a koronás hold. A tengernek éjjel virágzik a költészete.

Egyszer csak izgatott szóváltás, halkan szakgatott szavak hullanak le hozzám. Laura beszél a doktorral. Mi ez? Valami baj van?

Rohanok fel a lépcsőkön; a folyosóra nyíló ajtó mögött megállok s lassan ránehezítem kezemet a kilincsre. Egy kis szabad nyílás támad.

A doktor a Laura fekvőszékéhez húzódva, félkarjával átöleli a leányt és lihegve szaval:

- Nincs ilyen test... a világon sincs... Drága kis kolléga... Ezek a szemek, sötét szemek... ez a piros meleg ajak... ezt a kék fátyolt imádom... ez illik magának... gyönyörűség... bódító...

Fejét már csaknem a leány fejéhez szorítja. Laura csodálkozva és ijedten kacag, védekezik:

- De doktor úr! Mi leli magát? Eresszen!

A szerelmes hím az egész fekvőszéket magához öleli, mintha föl akarná emelni. Laura haragosan kiált.

Szememre valami köd ereszkedik, belököm az ajtót s megállok. Reszketek.

Laura észrevesz; segítségért kiált:

- Tanár úr!

Ekkor egy szemvillanás alatt ez fut át a gondolatomban: hátha ez a leány már szeretője a doktornak? S talán csak a látszat kedvéért vergődik előttem?

Olyan árva és olyan nyomorult lettem egyszerre, mintha lelkemet lopták volna ki belőlem.

És föllángolt agyamban a düh, piros vérfolyamot vágott orcámra; reszketve fogóztam szinte magamba, hogy ki ne szabaduljon haragom; mert tele hold jár az égen s ilyenkor születnek az embergyilkosságok.

Gúnyosan, kétségbeesetten kacagtam Laura felé s kacagásom fonálán húzódtam vissza a homályba, mint valami égető kötél.

Hanem a kékfátyolos leány komolyra fogta a dolgot: félrelökte a doktort és szaladt utánam. A parfümtől és érzéki föllobogástól mámoros ember szédelegve botorkált le a lépcsőn, mint az ablakon kidobott hővérű szerelmes.

Én sírtam; de a könnyeim befelé szakadtak és a szívemre folytak. Gyarlóság: asszony a neved!

Laura kipirultan, ragyogva, pihegve suhant mellém; rövid szavakban suttogetta fölháborodását és megdöbbenését.

- Ez borzasztó egy ember. Nem is sejtettem, mit akar. Csak rám zúdul és elfojtja a szavamat, megfogja a kezemet, a fátyolommal összekötözi s meg akar csókolni. Ah, még így nem beszéltek velem, soha.

Összezilált haját megigazította, kék fátyolát vállára bocsátotta s mosolyogva lágyította hangját halkulóra:

- Most már meg tudom érteni, hogyan veszi el a fejét egy nő. Közel voltam hozzá.

Ránéztem oldalról. Gyönyörű, gyönyörű, gyönyörű volt. Úgy szerettem volna átkarolni, fulladásig csókolni, magamhoz szorítani és belesodorni abba a skarlátpiros örvénybe, amelynek szenvedély a neve. Szerettem volna látni: hogyan veszi el a fejét ez az okos és ravasz leány, én érettem!

De nem szóltam egy szót se. Csak lépegettem mellette, mintha lázas árnyéka volnék.

Kimentünk a nyílt folyosóra, ahol az előbbi jelenet lezajlott s ottan sétáltunk késő éjszakáig.

A hold ezüstös fényvel, álomszerű ködfátyollal hintette be a világot. Laura fejére vetette lenge kék selymét és beszélt duruzsuló hangon, mint a fiatal anyák szoktak álmos gyermekükhöz gagyogni. Talán sejtette, milyen irtózatot vihar kavargat a lelkemben, s meg akart nyugtatni. Csakhogy nem lehetett. A féltékenység egész borzalmával betört az agyvelőmbe s én már holtbizonyosságnak vettem, amit riadozó sejtelmem elébem vetített áruló képekül.

Búcsúzóra csak ennyit mormogtam:

- Az az ember szerepet játszott; s véletlenül azt mondotta el, amit én éreztem.

Laura rám nézett. Én hirtelen köszöntem s betántorogtam a szobámba...

Lefeküdtem. Nem bírtam elaludni. A fejem zúgott mint egy bomlott malom. Szívem borzasztó erővel dübörgött bordáim közt; sokszor elakadt dobogása, fuldokolni kezdettem, felültem; azután ijedező gyorsasággal dobolt tovább. Lázas agyamban gondolatfalkák rohantak gondolatfalkák után; ezer és ezer sejtelem született és halt el egy rövid perc alatt. Vergődtem, vívódtam; mintha tüzes vasakon fetrengenék, úgy égett az egész testem. A fejemben kavargó kaoszából hirtelen kiválik egy szilárd és félelmesen ragyogó pont: a doktor és a doktorkisasszony ezen az éjszakán találkoznak! Megcsálnak, kijátszanak, kacagnak rajtam; s az én titkolt álmaimat élik át szerelemben tüzesült testtel. Ah! Olyat riadt bennem a borzalom, a fájdalom, mint tízezer bibliai harcos, akik ércpajzsokat döngetve üvöltik csatakiáltásukat a magasságos égig.

Felcsavartam a villanyt; s először megdöbbsentem a saját gondolatomtól: meglesem őket. Azután valami édes szédület fogott el. Felöltöztem. Megnéztem az órát: félegyre járt.

Kilopóztam a sötét folyosóra. A szanatórium aludt mélységesen. Mint a tolvaj, mint az álmok gyilkolója úgy botorkáltam fölfelé a lépcsőkön, a harmadik emeletre. Ott volt a Laura szobája. Odafenn egy álmos villanyfény pislogott; még döbbsentőbb gyásszal folyt össze mögötte a sötétség. Alig bírtam lélekzeni, a szívem valahogy a torkomba szorult; az ajkam remegett, mintha rettenetes szavak kimondásától fáznék. Homlokomon tűz és verejték.

Osontam a fal mentén, mint az árnyék, mint az álomjáró. Szemem és fülem átfinomult: mintha a falakon keresztül is látnék, mintha hallatlan zajokat is hallanék. Már csak három lépés az ajtóig; szerelmem és féltékenységem, két borzalomarcú rém, taszított. Előre. Így mehetett Othello az utolsó éjszakán Desdemona ágyához. Kezemet előrenyujtottam és ahogy a bemélyülő ablaknál lélekzetet akarok venni: egy emberbe botlottam. Ott állott az ajtó előtt.

Borzalom. Mintha valami villámlott volna közöttünk.

Odafordítom arcát a fény felé: megismertem. A doktor. Gúnyosan vigyorgott.

Ez az ember utánam leselkedett. Mint ahogy én ő utána. Ezt később tudtam meg. S itt bukkantunk egymásra, az aranybarlang előtt.

De most csak egy szívhasogató fájdalom sikoltott át bennem: az én büszke szép királyleányomnak szeretője van! Az angyalok lejárnak az égből erre a sáros, piszkos földre!

Nem tudom, hogy kapcsoltam két markomat a gyűlölt, parfümös selyemfiú nyakára; nem tudom, hogy szorítottam meg benne minden nyöszörgést, nem tudom azt sem, hogy hurcoltam a lefutó lépcsőig, csak azt éreztem, hogy az illatos tömeg egyszer kiszalad a kezemből és tompa dübörgéssel gördül lefelé a márványfokokon.

Lebuktattam.

Még úgy rémlik, azután lefutottam a földszintre, kilopóztam a nyílt terraszra, ahonnan látni lehetett a Laura külön kis balkonát. Főlnéztem: ott ült a kékfátyolos lány a balkon könyöklőjén, a holdba bámult és halkán dalolt.

Ez a vad éjszaka később úgy járt vissza emlékezetembe, mint egy kínos álom.

Laura végtelenül kedves, gyöngéd volt hozzám. Leveleket írtunk haza; elmondottuk egymásnak: milyen az otthonunk, milyen az anyánk, melyik testvérünket szeretjük. Együtt sétáltuk át a romantikus holdas estéket, mikor a csillagok leszállottak az Adriára s ott ringatózott hosszú aranycsolnakán a szóke Hold is; idegen, álmatag melódiájú dalok sírtak fel a tengerpartról; Laurának mintha kis ezüstkورونا tündökölt volna homlokán; s mikor ment: a Vágyak, az Álmodások bizarr és kedves táborára zibongott utána. Imádtam, mint az Istenemet.

Színes szavakból diadémot ötvöztem reá:

- Mint kígyózó koráll, olyan az ajaka; szeme: színjátészó szikra; görögösen fiúszra nyírt haja: selyemlobogó; fehér márvány-nyaka: szépségek tornya; mosolya: angyalok álmanak álma. Egész kedves maga: remek drágakő istenek kezén. Aranygyűrű, mely szívemet szorítja, vakító fátyol, mely szememre borul.

Mosolygott és dalolt.

A bolondos doktor hol itt, hol ott bukkant föl, mint a mesék kóbor rossz szelleme. Rám-rám sunyított, köszönt; de nem szólt semmit. Én csak vártam, mikor küldi már az embereit. De ő nem törődött velem.

A babaarcú asszony átköltözött a szanatóriumból a Miramare-szállóba. A szerencsétlen doktor reggeltől estig ott könyökölt a szálló erkélyén, vagy a tengerparton. Még mindig ostromolta Medeáját az aranygyapjúért s még mindig ott volt, ahol három hónappal ezelőtt. Esténként hazajött, leróttá orvosi látogatását; éjjelenként pedig irtóztató züllésekkel könnyítette a lelkén.

Mindenki róla beszélt. Sajnálták vagy lesajnálták, mint az elveszett embert szokás.

Március utolsó napja volt.

A tenger felől vérnyugtalanító szelek csapdostak be hozzánk; a levegőben a tavasz újultán-újuló szerelme remegett. Ilyenkor az ember is megfordul s vagy remek költeményeket ír, vagy szerelemből gyilkol. Ez az időszak az öngyilkosságok szezonja.

A szerencsétlen doktor lejtőre jutott; iszonyatosan meredek lejtőre, amely a pusztulás örvényébe szakad.

Valami történhetett közte és a báb-arcú asszony között. Idegrohamok jöttek rá, szája habot túrt s a teste rángatózott. Aztán magához tért, összetoborzotta a szanatórium fiatal betegeit, megalapították a TBC clubot, a Tüdő Betegek Clubját s minden éjjel Fiume híres Grottájában kacagtak szemébe az elmulásnak.

Laura szörnyűködve bámulta ezt a veszett magyar csapatot. Romániában az emberek nem mernek ujjat húzni az Istennel.

A doktor ezen a napon bujdosott, mint a vesztét érző beteg kutya. Hol a ciprusok és olajfák árnyékába húzódott, hol a kis fenyveserdő sűrűjébe fúrta be magát. Nem lelta a helyét sehohsem. Kiállott a molo gátjára, nézte a kacagó vizet szédülésig; ilyenkor hirtelen rémület rázkódott rajta át s futva menekült önmagától. Sokszor emlegette, hogy az öccse sorsára jut. Az is agyonlőtte magát. Én csak mosolyogtam magamban: gyáva vagy te, szegény fiú! Csak magadat ijesztgeted.

Délután, azt mondják, fenn járt az asszonynál a Miramare-ban. Mikor visszajött, olyan zavaros volt a szeme, olyan ijesztő az arca, hogy a matrózidegzetű, hatalmas darabember: az igazgató is megrettent tőle.

Később hallottam, fölment Laurához is. Laura kitiltotta már régebben a szobájából, mert szemtelenkedni kezdett vele. Most ünnepélyesen bocsánatot kért a doktorkisasszonytól. Holnap utazik; az igazgató úr fölmondott neki. Ezt én is tudtam már. Azt rebesgették, súgták-búgták az emberek, hogy az igazgatóék serdülő leánykáját, a tizennégyéves fejlett Jolánkát is megtámadta buja szerelmével s rajtakapták. Elhiszem, mert ez az ember maga mondta magáról: „Ha asszonyszagot érzek, elvesztem az eszemet“. Szörnyű egy átkot örökölhettek valamelyik ősétől. Buta kis lelke volt, mint egy pesti utcai kis leánynak, de olyan tűz égethette, mint a Dante szerelemben vétkezett elkárhozottait.

Én undorodtam tőle és gyűlöltem.

Este, vacsora után, mikor a lépcsőházban vártam Laurára, odajött hozzám. Szomorúan jelentette be, hogy holnap reggel utazik, itt már kitelt az ideje. Bocsánatot kért tőlem, ha valaha megbántott.

Ránéztem. Nagyon szomorú volt.

Csak annyit mondtam neki:

- A nőekkel nem úgy szoktak bánni, mint ahogy doktor úr bánt.

- Jó, hogy ezt is tudom. Jó éjszakát!

Fanyar mosolygásra torzult a szája, meghajolt s elment.

Valami szánalomforma kezdett bizseregni a szívemben. De visszagondoltam az elmultakra s újra szilárd és kegyetlen ridegséggel intéztem el az egész embert. Eredj, ahová sorsod vezet.

Laura oly földöntulian szép volt ezen az estén, hogy magamat is elfelejtettem. Levelet kapott a feketehajú román fiútól; ilyenkor egy ragyogás volt ez a leány. Óh, hogy imádtam! Óh, hogy gyűlöltem! Ez a mosolygás nem az enyém; a hangjának ez a remegése nem értem való; szemének ez a sötét sugárzása nem engemet illet. És mégis boldogsággal húzódtam utána, szomorú árnyékként. Hozzám hajolt, combját odasurolta combomhoz, kebelét néha karomhoz értette s bizonyára pompásan mulatott az én vergődő félszégemen.

A terrasz korlátjának dőltünk és néztük a holdfényben reszkető tengert.

Egy lövés dördült fel hozzánk a tengerpart felől. Utána gyönyörű csend.

Ez is jókor vadászik, gondoltam magamban. És hirtelen az villant át a fejemben: tízig olvasok s a tizediknél átkarolom és megcsókolom ezt a gyönyörű leányt.

Elkezdttem olvasni.

Mikor a hetediknél járok, valami átkozott lélek belöki a terraszra nyíló ajtót és ránk kiált:

- Nem látták a doktor urat? Eltűnt!

A varázs megtört. Mindketten felébredtünk.

Ebben a percben a Miramare felől zavaros kiáltások morajlanak fel hozzánk.

Egy szolga fut lélekszakadva fölfelé azon az úton, amelyik a különálló szanatóriumhoz vezet. Odalenn a parkban összebukkan az igazgatóval s valami rossz dolgot hebeg neki. Az óriástermetű igazgató felkiált: „Óh, a marha!” s azzal szaladni kezd lefelé a tengerpartra.

Baj van.

Ránézek Laurára, Laura rámnéz. Mintha elsápadtam volna, mintha mindketten elsápadtunk volna.

Lenéztem a tengerre: sima volt, néma volt. De a levegőben valami nyugtalanság remegett. Mi történt hát mégis? Bementünk a szalonba, mert félelem szállt ránk odakinn. Az emberek beszélgettek, kártyáztak, szivaroztak, nevetgéltek; egy fiatal leány zongorázott; a tüdőbajos gimnázista hegedűvel kísérte; a pauzákat átköhögte csöndesen. Ezek még semmit sem sejtenek.

Szótlanul ültünk Laurával sokáig; a lelkünk figyelt, valami különös bajra várva.

- Lemegyek a tengerpartra, - szólt hirtelen a lány. Felállott. Én is menni akartam; de nem engedte.

Lekisértem a parkig.

Az egyik fehér padról föláll valaki s oda biceg hozzánk, a kezével jelezve messziről, hogy valamit akar mondani. Megvártuk. Mikor odaér, látom, hogy a szélütött kasznár. Dadogva, mosolyogva újságolja:

- Hallották, hogy a doktor mellbe lőtte magát?

- Kicsoda? A mi doktorunk?

- Az, az. A Miramare előtt. Most viszik autón Fiuméba, ha ugyan meg nem halt.

- De hát miért? Kiért?

- A szép asszonyért. Azt mondják.

Az én lelkem hirtelen arcot váltott. Gyűlöletem, megvetésem ellágyult és csöndes rokonérzéssé szelidült át. Utáltam eddig ezt a lehetetlen alakot; s most a férfiasság fényében kezdett föltűnni előttem torzúl mosolyra vont arca. Hiszen ez az ember több volt, mint amennyinek hittük. Az öngyilkosok: a legbátrabb emberek, mert nemcsak szemébe mernek nézni a halálnak, hanem maguk idézik föl rettentő alakját. Ez a doktor csúnyán élt, de szépen halt meg.

Megrázott ez a véres fordulat.

Fölmentem a szobámba, lefeküdtem. Behunytam a szememet és egy véres sebet láttam, amelynek szélén az átröppenő élet reszketett. Meg tudnám én ezt tenni valakiért? Lauráért? Ah, összeborzadtam. Az öngyilkosságok vonzanak, leszédítenek a megsemmisülés örvényébe. Irigyeltem a vérbe fulladt, félszeg doktort. És félttem az egyedüllétől, félttem nagyon.

Mintha valami hidegszárnyú madár suhogna itt fölöttem. Hallga. Most. Most is. Mi ez? Hallucinációk?

Fölcsavarom a villanyt. Keresztülrebben a szobán egy madár.

Nem. Nem madár: denevér. Csapatosan szoktak táncolni esténként a szanatórium homlokzatánál; egy idetévedt a nyílt ablakon szobámba. Vergődik és nem bír útra találni.

Milyen rémletes ez a sötét szárnyú, vergődő suta rém. Mintha az öngyilkos doktor groteszk

lelke volna. Mintha vádoló töredelemmel rázkodná le magáról, itt előttem, az életet. Mintha néma panasznak reám is hullana árnyéka. Oly különös, oly félelmetes, mint mikor álmaink ablakán benéz egy nem emberi arc. Hess, madár! Hess, kósza lélek! Hess, kárhozott szellem! Hiszen tudnod kell útatad. Miért háborítod meg drágán vásárolt éjszakáimat? Vagy a gyilkosok lelke hazajár, visszajár?

Óh, Laura, Laura, te fekete-holdszemű leány, te virágok illatával mosakodó csodálatos élő szobor! Te miattad oly nehéz lelkemen az álom; érted vágyódva röpitgetem föl hangtalan sikoltásaimat a csillagok seregébe, vagy legalább a harmadik emelet ablakáig, hogy megérezz és megláss valahára. Mikor jön már a hajnalunk?...

-24-

Ezután szomorúbbra vált az élet. Kifakultak a színes tavaszi napok; ismeretlen átok ült a fejedelmi arcú épületen. A gyilkosságoknak hervasztó még az emléke is.

Laura hajdani vidámsága is elalélt. Éreztem, hogy nem szívesen találkozik velem. Emlegette, hogy pár nap mulva utazik.

Én, mint a háborodott, keringtettem körülötte. Ha itt hágy, ha nem visz magával, meg van átkozva az életem örökre.

A Maeterlinck lelkével társalgó szomorú kis asszony, akinek második gyermekére vetett célt a sunyi halál, ellenséges arccal, néma megvetéssel és szóló fájdalommal kísérte minden léptemet. Mióta Laura sugár alakja megjelent, az ő csillaga lehanyatlott. Addig olyan híven kitartottunk egymás mellett, mint Aglavaine és Selysette. Most már tudta, hogy én idegen istent imádok. Nagyon fájhatott neki, mert szemében a bánat és gyűlölet iker-szomorúsága borongott. Félni kezdtem tőle. Egy reggel arra ébredtem, hogy benéz az ablakomon. De nem kínozott sokáig: eltűnt haldokoló fiával, szóttalanul, nyomtalanul.

Később mindig úgy rémlett, hogy csak álomban találkoztam vele.

A szélütött gazdatiszt gyermekies bambasággal újságolta el, hogyan vitték a halálra sebesült doktort egy autón Fiuméba.

- Nem tudott a sebétől feküdni; azért két ember tartotta ölében az egész úton, a fejét a mérnök úr (ezé volt az autó), a lábát a kis zsidó titkár fogta. Zökkenőknél nagyokat bódült, fájt neki a lyuk, hiszen kérem keresztülment rajta az igazgató úr vadászpuskájának a dunsztja. Egy marhát is leölne. Vért hányt, mindig azt nyöszörögte: „Jeget... adjanak jeget.” Azt gondolta, tüdővése van, a bolond. A huncot mérnök, hiszen tetszik ismerni: nagy betyár, egész úton kacagta, viccelte a nyomorultat. A doktor panaszkodott: hogy van lelkük mulatni, mikor ő itt haldokol? Mert eszénél volt egész a kórházig. A mérnök azt mondta neki: „Szamar! Minek lótted meg magadat? Most te is együtt kacaghatnál velünk.” Így biz'a, kérem. Dehát, meg kell adni, marha is volt, egész életében. Megérdemelte. Becsületes ember nem puffantja le magát. Fenét. Legföljebb Gulman urat fogadja látogatóba. Hehehe.

-25-

Ez volt az öngyilkos búcsúztatója.

Alig egy hét mulva jött a hír: belehalt sebébe.

Az a báb-arcú szép asszony, akinek ablaka előtt agyonlőtte magát, azóta már a harmadik szeretőjével csónakázik, valahol az abbaziai partok mentén. Ezért ugyan nem volt érdemes golyót nyelni.

A román leánynak azonban lelke volt, talán titokban meg is könnyezte a szegény doktort. De beszélni nem szeretett róla.

Április elején, egy szeles, tiszta, üvegarcú fényes napon azzal állt elébem: „Délután utazom.”

Előtte való napon milyen kedves, milyen búbajos volt ez a leány! Kicsalt a kis fekete-molóra. Leheveredtünk a fokánál, ahol a köveket örök morajlással csapdossa a tenger. Erősen süttött a nap; kifeszítette piros napernyőjét s annak az árnyékába bujtunk, úgy, hogy a fejünk összeért. Valami dalt dúdolt; mert mikor megvolt hatva, mindig dalolt. És néztünk az ezüstös-kékes messzeségbe. Olyan vasárnapias csöndesség ült a mindenható tengeren. Úgy vonzott a távol, a távol, a ködbe hanyatló messzeség. Úgy fájt a szívem és mégis olyan jól esett. Laura arról beszélt, hogy két ember milyen különös módon találkozhatnak az életben. Sok időre elválnak, egyszer újra összebukkannak és nem ismernek egymásra. Azután kinyujtotta remek karját a távoli szigetek felé és énekelte a Mignon dalát: „Dahin, dahin möcht' ich mit dir, oh mein Geliebter, ziehn.” Egy vigyorgó, faun-pofájú horvát bárkás odacsúszott hozzánk és szemtelen bizalmassággal ajánlgatta a habokon ringó fehér csolnakát. Azt hitte: fiatal házasok, vagy utazgató szerelmesek vagyunk. És ez nekünk oly jól esett! Kacagva intettünk búcsút a Monte Maggiore háta mögött lebukó napnak: viszontlátásra, öreg!

-26-

Laura holnap utazik...

Úgy szerettem volna megállítani a napot, hogy soha ne legyen nyugovóra hajolása.

Nincs szomorúbb a búcsúzás órájánál.

Még akkor este együtt rendezgettük a holmiját. Én adogattam neki kézből kézbe, tiszta, bájos, finom ruháscskáit. Meg-meglobogtattam kedves fátyolait; egyik fehér volt, mint a szétfoszló tavaszi felhő; másik haloványkék, mint a távoli hegyláncolatok; harmadik rózsaszínű, mint a gyermek-álom. Csupa fájdalmasan édes emlék az egész.

- Ezekkel kötözöm a maga szívét a magaméhoz, hogy mindig eszébe jussak, - szólt mosolyogva.

Eszembe jussál? Óh, Hamlet nem mondhatta megrendítőbb meggyőződéssel, mint én: „Igen, letörlök emlékezetem lapjáról minden léha jegyzetet, hogy csak a te drága képed éljen egyedül agyam könyvében!”

Édes szép Laurám, gyönyörű tündérhercegnőm!

Mikor a kék szalagos, csipkés ingekre került a sor, elpirult a kedves gyermek; láttam, szeretett volna kiküldeni, de nem akart álszenteskedőnek látszani. Én bolond és fantasztikus gesztusokkal szorítottam szívemhez a könnyű fehér habszövetet, irigyelt társamat, akinek jobban szabad szeretnie Laurát nálam. Parfümöt hintettem a bájos amor-fölszerelésre; s azután rájuk zártuk a hatalmas láda sárga lakatját.

-27-

Laurának egy része itt pihen.

Másnap délig csak úgy csengtem-lengtem, mint az árva levél. Laura utazik, Laura elmegy, Laura itt hágy; jó Isten, mi lesz velem? Hiszen eddig is az a szerelem tartotta bennem a lelket, amellyel átöleltem különös idegen alakját. Ő volt a levegőm, a napom, a csillagom, az álmom; ha elhagy: elsárgulok, elhervadok, megfulladok.

Hát ilyen élethalálra menő játék a szerelem?

Még egyszer átsuhant karcsú alakja a romantikus árkádok során, a ciprusok alatt; itt láttam talán leggyönyörűbbnek, ez a kép maradjon meg róla lelkemben. A tengerre nézett, a messze végtelenségbe, mintha elveszett hazáját keresné. Izgatott volt, bár igyekezett palástolni.

Három órákor jöttek érte, hogy várja az autót.

Intett a szemével. Mellé ültem.

Leeresztette fekete fátyolát, Napoleon-gallérját fölhajtotta köpenyegének, mert fúj a szél. A vendégek körülállták a nagy szürke kocsit, az igazgató úr virágcsokrot adott neki emlékül; azután kendők lobogtak, a motor zúgni kezdett, megindultunk.

Mint a mesebeli sárkány: röpült velünk a szürke szörnyeteg. Füstöt okádott, bögött, kattogott és rohant a szűk utcákon, mintha üldöznél valaki. Hajrá! Hajrá! Az üdvösség szakadéka felé, vagy a reménytelenség sivatagába! Hogy lobogott Laura kalapján a fátyol, hogy ragyogott át sötétcsillag szeme rajta; hogy vonzott, hogy szédített, hogy kínozta ez az asszony! Hozzásímultam párdúc-termetéhez, kezembe kapcsoltam kezét és szememet a szemébe, szakadozott szavakat lihegtem, dadogtam a rohanás lázában, a szerelem szilaj örületében.

- Legyen a feleségem... Laura... ne hagyd itt!

- Nem, nem. Ami lehetetlen: lehetetlen.

- Laura, az álmom, az életem, mindenem.

- Nem, nem, nem.

- Te drága, te mindenható, te üdvösséges, te...

-28-

Rámartam vad csókomat fátyolára, fátyolán keresztül arcára, arcán át a vérebe, vérével a szívébe. Szíven csókoltam a gyönyörű román leányt.

Fölrántotta a fátyolát arcáról s hevült ajka azt ragyogta rám: „Ne ablakon keresztül, hanem így, igazán...”

Akkor megcsókoltam úgy, igazán.

Virágokat szórt az ölembe. Olyan titokzatos volt, olyan csodálatos volt, mint a görögök szfinksz-asszonya.

Egy vörös gondolat lobbant fel agyamban: óh, ezért a leányért még hazáját is el tudná árulni az ember!

Te gyönyörű, te észvesztő szép ellenségem! Te, különös román leány: hová megyünk? Hová ragadsz magaddal? Óh bár soha ne lenne ennek az útnak vége...

Az autó száguldott. Szirénája bögött, motorja zuhogott, egész teste vad lázban reszketett. Nem láttam én semmit a kis tengerparti városból, a földből, a vízből, az égből; csak ezt a fekete ruhás Juditot, aki meg tudja ölni azt is, akit szeret.

Kiértünk a mólóra. Az autót megállt. Egy fekete hajó már ott ringott a vizen; Laurára várt.

Alig volt annyi ideje, hogy fölszaladjon a hídon. Indulást csöngettek. Ideges gyorsasággal szorította meg a kezemet: „A viszontlátásra!”

Azzal, mint egy remek tornász, fönn volt a hajón.

Én utána akartam rohanni, de a kis hidat fölrántották előttem. A vastag kötelek visszacsapódtak; a kerekek elkezdettek zubogni, fehér tajtékban porzott a víz. És a fekete hajó megindult.

Mintha a lelkem hagyott volna el, mikor Laura eltűnt mellőlem. Halálos hidegség fagyasztott szívem, úgy éreztem, rögtön összerogyok.

-29-

A fekete hajó lassú ívben kanyarodott ki a nyílt tengerre. Fekete füstje, mint egy gyászlobogó, lengett utána. Nem láttam Laurát többé, elmúlt, mint az álom; de azért lobogtattam kendőmet, törölgettem a szememet és újra lobogtattam.

A fekete hajó vitte, vitte a boldogságomat.

Mit! Hát én itt maradjak egyedül? Ne menjek utána? Elszakítsam a kettőnket összefűző drága láncot? Laura! Kiáltok, halld meg! Én kiáltok utánad, a te szegény barátod. Várj, várj, veled kell mennem; én nem maradhatok itt egyedül! Laura, a mindenható Istenre ne menj el! Laura. -

Valami különös szédülés fogott el. Lenéztem a háborgó vízbe; örvénylett és zajlott. Ringatta alattam puha rengőjét. Úgy tetszett, mintha a móló is vele ringana már.

Mire várok? Mit késlekedem még?

Kitártam karomat és beleszédültem a tengerbe. Még éreztem, hogy csapódik össze fölöttem a hullámtorlat; éreztem a síma lefelé zuhanást, a semmibemerülés kéjét és azután megszűnt minden...

*

Nem.

Ott álltam a mólón. Egyedül. A Laura fekete hajója már nagyon messze járt. Előttem zúgott a haragos tenger; mögöttem a soffőr állt és mondott valamit. Felriadtam. Úristen: hát hol vagyok? Élek?

Eliszonyodtam a szédítő, örvénylő víztől. Rápillantottam a soffőrrre, aki olyan furcsán nézett reám.

Menjünk? Menjünk.

És mentünk vissza, az átkozott életbe...

A KÉM.

-30-

Gózon Gyuri, a népies író, kolompot vásárolt a debreceni vásáron; hazavitte dunaparti kis nyaralójába, felkötötte a kerti öreg diófára, hogy mikor a szél megingatja a galyakat, kolompoljon a drága mesterség. Hangulatkeltőnek alkalmazta ezt a pusztai szerszámot, hogy a főváros szomszédságában, mindenfajta zagyva nép körében, hajótülkölés és gyárbőgés zsvájában, vissza tudja álmodni a Tiszamenti kis falvak és a kúnsági tanyák melancholikus csöndjét. Mostanában valami népszínművön kotolt, nagyon fölfért a hangulatadó kolomp. Ha nem fujt a szél, Zsuzsinak, a cselédnek volt kötelessége félóránként megkolompoltatni a parányi harangot.

Gózon Gyurinak két kis elevenördög lánya rákapott a kolompra; nagyon tetszett nekik a nyelves jószág. Derűre-borúra rázták, nyagkatták; a szomszédbeli uraság, majd kibujt a bőréből, de nem örömeben. Az író pedig élvezte pogányúl.

Vendégeit, ha rájok sötétedett az este, becsalogatta a kert hátuljára, ahol a kolompos diófa állott. Mikor legbabonásabban állott a csend, hirtelen megrázta a láthatatlan ördög-csengőt; a nyavalyás pesti urakat majd kiütötte a csihora: boszorkányokat sejtettek a levegőben, Gózon Gyuri pedig vékonyafajdúltáig kacagott.

Hanem az öröme nem tartott sokáig.

A szomszédbeli uraság megparancsolta az inasának, hogy ha törik, ha szakad, azt a gyalázatos lármagépet pusztítsa el a föld színéről, mert már hajnalban zörömbölnek vele azok az átkozott skriblerék. Megfizet érte.

És az író egy szép napon arra ébred, hogy a szél fuj, vihorász, nyargalózik, zúgatja a fákat, füttyöl a kéménykürtön, de a kolomp megnémult, a pusztá költészetének vége. Kimegy, nézi, látja hogy ellopták. Egy nagyot káromkodik keserűségében, megfenyegeti a szomszéd úr odapirosló kastélyát: megállj, férges, csak azért is hármat veszek!

Dolgozni akart, de nem ment sehogy. A kolompszó volt az ő dopingolója. A kis nádas házak, a sövénykerítések, a poros, széles utcák, a nyikorgó gémeskútak, a vasárnapi csöndességű falusi délutánok, a pipaszó mellett dummogó karakán magyarok, a füstös cigány, a kopott bakter, a gatyaszáros kishíró, a riszálós csipőjű menyecskék, a nagy üszó-lányok: elhanyagoltak, kihullottak a fantáziájából. Nem volt többé hatalma rajtuk. A nagy lélekigéző, a kolomp, oda van.

Épen egy új regényébe kellett volna kezdenie, mikor ez a szerencsétlenség házába ütött. Debrecenről, az Alföld poros Jeruzsáleméről szólt volna az ének. De nincs kolomp, nincs hangulat.

-31-

- Hahó! Lerándulok Debrecenbe. Kolompot is veszek hármat, modelleket is nézek ki magamnak. Kettős haszon. Megálljatok, csemeték, nemsokára lesz kis harang.

A gyerekek tangó-táncot jártak ennek örömeire.

Gózon Gyuri pedig felkészülődött a nagy útra. Három vázlatkönyvet eresztett a belső zsebébe; a haját hullámosra fűrtöztette, hogyha esetleg útközben lefényképezik, mutasson a feje is valamit. Vagy harminc darab fényképes levelezőlapot a táskájába csusztatott: legyen kéznél önarcképe, ha lányos házakba talál vetődni.

-32-

A Debrecen felé vágató vonaton vakszerencse érte. Épen abban a fülkében rázta haragja vesszejét a „panamák városá“-ra egy nyírott fekete bajuszú ügyvéd, aki nagy szerepet vitt az alföldi kálvinista Róma közigazgatási ügyeiben. Egy idegen úrnak magyarázta a dolgot:

- Tudod barátom, ott mindenből salláriumot vágnak ki. Ott mindennek szaga van. Elloppják a polgármester párnája alól is a város vagyonát, ha valamelyik vállalkozó betyárnak éhe jön rá. Az utcakövezés: panama; a csatornázás: panama; a városi legelők bérbeadása: panama; a kaszárnyák építése: panama; az erdők vágása: panamák panamája. Egy év alatt harminchét úgyről rántottam le a leplet. Ismerem azokat a villákat, bérházakat, kétlovas fogatokat, selyemruhákat, színházi páholyokat és szeretőket, akik vagy amelyek a várostól elcsalizott pénzből cseperedtek fel és virulnak. Lelopják az oltári szentséget a főoltárról; elloppják a Krisztus palástját, lelopják a mennyei Mindenhatót az égből. Hogy az embernek az esze Ixion-kereket hány! Rettenetes!

Gózon Gyuri a lelkét is eltátotta erre a témaözönre. Hú, a kiskésit, lesz itt mit írni, csak győzze. És épen Debrecenről! A puritán, a legmagyarabb, a legbecsületesebb városról. Egykettőre térdére fektette az adatgyűjtő füzetét, s lóhalálában vágató sorokat firkantott bele a magas hangon szónokoló ügyvéd beszéde nyomán. Az ifjú Cato csak beszélt, Gózon Gyuri csak írt, mint a folyóvíz, feltartóztatlanul.

Debrecen pályaudvarán nagyot zökken a vonat, hosszút lélezkzik és megáll. A radikális ügyvéd kiugrik, Gózon Gyuri utána, de a tolongásban hamar elveszti szem elől.

- Ejnye, pedig most értünk volna kutyakocogójára a dolognak. Remek egy forrás. Bizonyosan zsidó, mert eleven forgású esze van.

-33-

Már mindegy. Gyerünk tovább.

A harmadik osztályú váróteremből cigányok piszkoskodtak kifelé. Egy harminctagú banda rogyásig itta magát és förtelmesen összeverekedett. Rendőrség, kezek összekötése, letartóztatás, bekísérés, ment minden a maga útján. Gózon Gyuri dagadó lélekkel feszítette neki ceruzáját a papírnak, sikerült néhány remekbe csinált cigány-miatyánkot lefirkantania.

- A szerbek megverték a bolgárokat! Szenzációs kiadás! - ordította fülébe egy mezítlábos rikkancs.

A balkáni háború ekkor járta legvéresebb kólóját. Puskaporos volt Magyarországon is a levegő. Galiciába és a Száva mellé mozgósított csapatokat röpitett éjjelenként a külön katonai vonat. Az állomásokon titkos rendőrök hemzsegték. Mindenki gyanús ilyen időben, aki csak él.

Gózon Gyuri, a népies író, nem sokat hederített a háborús hírekre. Neki most az Isten különös gazdagsággal teregette keze ügyébe a legmarkánsabb típusokat, a legveszekedettebb magyar pofákat, a legföldszagabb embereket. Nagyokat nyerített magában: ez az ő világa, ez az ő népe, ezek hajtának legtöbb hasznot az ő konyhájára, ez az ő életfentartó pénzforrása.

Munkasodorba került. Ilyenkor három napot is keresztül tudott írni étlen-szomjan. Ravasz szemekkel pislogott körül, mindent meglátott, mindent értékesített az állomás zsidóvárban. Nekivetette hátát a falnak, egy ablakfára támasztotta füzetét és írt, írt, körmölt elolvashatatlan betűkkel, szakadatlanul.

Tíz lépésről egy detektív kezdte figyelni. A titkosrendőrnek feltűnt a gallérvöröspöngyös, bozontos hajú ember. Már régóta rajta a szeme. Most, hogy ideges gyorsasággal ceruzázott sort sor után titokzatos kis könyvébe: elárulta magát. Ez az ember kém. Katonai kém. Olyan szláv pofája van; bizonyosan orosz. Pest felől jött, ott észre sem vették. Na, innen nem menekül, ha földi asszony szülte. A debreceni detektívnek csak Amerikában ha akad párja.

-34-

Köpte markát a beretvált arcú már előre: jó fogás, remek fogás! Biztos az előléptetés. Csak csendesen és óvatosan, el ne röppentsük a drága madarat.

Gózon Gyuri pedig írt. Megtetszett neki az állomás kupolás főcsarnoka: lefirkantotta. A málházónál új típusokat fedezett fel, hangtalanul kacagott örömeiben, míg azokat is lefirkantotta. Micsoda témagazdagság! - gondolta magában.

- Ahá, most az állomás épületét rajzolja, - rémledezett az ifjú Pinkerton. Elsétált nagy szivarozva Gózon úr előtt s félszeggel belevizslatott kis könyvébe: látta, hogy a szöveg mellett rajz is van. Gemacht. Ez az ember kém. Veszedelmes katonai kém. Vigyázat! Bomba is lehet nála.

Reszketni kezdett az izgalomtól: micsoda szenzáció hőse lesz az igénytelen kis Krausz detektív a holnapi lapokban! Az egér oroszslánt csal verembe. Dörzsölte a kezét, ropogtatta az ujjait és úgy tett, mintha semmi sem érdekelné a világon. Attól tartott, valamelyik kollegája észreveszi a remek vadat, elhalássza előle, vagy elsieti a dolgot, akkor kámpec a fényes jövőnek!

Hidegvér és elegancia.

Gózon Gyuri, mikor teleszívta magát az állomás hangulatával, megindult a városba befelé. Gyalog. Így lát legtöbbet az ember. Levette a kalapját s úgy fürdette hatalmas koponyáját a májusi ragyogásban.

A kis Krausz detektív utána.

Végigment a hosszú főutcán. Kihallgatta két civis beszélgetését, akik a városi pótdó nagyságát panaszolták égbekiáltónak. Egy pár fain debreceni kiszólást itt is sikerült megcsípnie.

Befordult a Kossuth-utcára. A virágáruló és koszorúkötő asszonyok hosszú során gyönyörködve legeltette szemét. Odabujt a hátuk mögé, kileste mocnásukat, gesztusaikat, lefirkantotta trágár megjegyzéseiket, istentelen huncutságaikat és megható vallomásaikat. Homlokán kiült a verejték: a munka verejtéke, olyan odaadással dolgozott.

A kis Krausz pedig egyik ámulatból a másikba esett. Ez a huncut muszka még a kofák szoknyájából is kihámoz valamit. Iszonyatosan furfangos gazember. És ír, mindegyre csak ír! Rendkívül izgató.

Gózon Gyuri, mikor már belefáradt a följegyzésekbe, megtörölte homlokát és szétnézett. Épen az Angol Királynő szálloda előtt állott. Na, itt megszállunk, gondolta. Minek menjek tovább. Szobát kért. A pincér fölvezette az emeletre s elébe tette a vendéglapot. Gózon úr kitöltötte, aztán mosakodni kezdett.

Mikor a gyanús bozontoshajú belépett az Angol Királynő küszöbén, a kis Krausznak nagyot dobbant a szíve. Hopp! Itt a fészek. Innen nem repül el a madár. A szobapincért megcsípte, megnézte az új vendég nevét, mintha egy ismerőse után tudakozódnék:

- Kovács? Nem Kovács Imre szállt ide most?

- Nem. Gózon. Valami Gózon.

Krausz fanyalogva nézte meg a kitöltött lapot és vakarta a fejét: ejnye, hova szállhatott az én Kovács barátom?

Azzal leballagott a kapú alá. Gondolkozott.

- Gózon György, ez az álneve. Foglalkozása: író.

Értjük, bácsi, nagyon jól értjük. Állandó lakóhelye: Budapest. Az ám. Valamelyik lengyel-orosz garnizon. Hanem tud magyarul is, ez bizonyos. Hm. Lehet, hogy Magyarországról elszármazott kém. Lehet, valami nagy kutya. Hiszen az áruló Redl uraság is vezérkari ezredes volt. Jákób Istene, ha én egy eleven ezredes fognék el ebben a háborús időben!

A kis Krausznak talpra állt minden hajaszála. Hősi elszánás kapaszkodott fel gyáva kis szívébe. Itt most talán országok sorsa dől el, az ő kezén. Csak okosan, Krausz, csak óvatosan, Krausz, még Ő Felségétől is kaphatsz metáliát.

Ott rostokolt a szálló kapujában egész délután.

Úgy hat óra tájban jön a bozontoshajú kém lefelé. Hóna alatt a fekete könyv, szemén szemüveg. Érdekes! Mikor az állomáson fölfedezte, nem volt szemüvege. Ez is afféle fogás. A bajusza is mintha rövidebb volna; lehet, másikat ragasztott fel. Nagy mesterek az ilyenek! Multkor a moziban látott hasonló esetet.

Gózon Gyuri pihent testtel és kíváncsiságra felajzott lélekkel indult neki Debrecennek. A nagy paraszt-város kérődzve nyújtózkodott el a tavaszi alkonyatban. Minden ház ablaka reá ragyogott, minden ember szíve neki dobogott; felszipantotta a mámoros levegőben szállongó szerelmet s olyan fiatalos üdeség bizsergett-lázongott a tagjaiban, hogy cifra füttyszóba röpítette ki jókedvét. Eszébe jutott a két kis leánya:

- Kolompot veszek a debreceni vásáron, gyerekek!

Egy emeletes ház nyílt ablakából nóta szűrődött le hozzá. A szobafestőseged dalolt lehalkított hangon valami trágár nótát. Az író felfülett, meghallotta, megértette; dőcögősen nevetett magában s lefirkantotta a hússzagú népdal nyers szövegét.

- Mindig jegyez, mindig jegyez! - riadozott lelkében a kis Krausz s mint a vizslakutya, szaglászott tovább a különös, gyanús ember után.

Péterfia-utcán megállt Gózon Gyuri a honvédkaszárnya előtt. Három nyársat nyelt, peckes termetű káplárral beszédbe őgyeledett. A honvédek csak úgy foghegyről köpködték az áros szavakat, mikor a szolgálat nehézségéről kérdezősködött náluk a bozontosfejű. De mikor a lányokra fordult a beszéd, elkacarintották magukat s pompás megjegyzésekkel gazdagították a népies író szólásanyagát.

Gózon Gyuri följegyezte.

Lassan, ténferegve, kibotorkált a vásártérre. Odakinn most csenevész forgalom síratta a meddő időket, a híres „szabadságok“ lezajlottak. Üres falusi szekerek táboroztak a Vörös Ökörhöz címzett csárda előtt.

- Hol vegyek én most kolompot? - tündött a népies író. A vaskereskedő csak afféle műkolompokat árul. Igazi jószág a hortobágyi, újvárosi vén mesterek kezéből kerül ki.

Visszafordult. Krausz párhuzamos lomhasággal, de az izgalomtól kigyuladva követte.

Estig így barangoltak a városban.

A kis Krausz gyönyörű megfigyeléseket tett. Észrevette, hogy a kém sokszor leveszi szemüvegét, valamivel megtörli, azután orrára csípteti és néz, merőn, perceken át valamelyik falra. Úgy látszik, olyan üveget használ, amelyik vegyi bomlással bizonyos láthatatlan jeleket fedez föl titkos házak vakolatán. Ilyenkor föl-fölrezen a bozontos fejű, ceruzát ragad és ír, ír, ír. Azután megfigyelte Krausz, hogy a kém valahányszor megáll, mindig a ballábara nehezedik: ebből azt következtette, hogy a kém jobboldalán viseli rejtett fegyverét; ezt elárulta kabátjának jobboldali kidudorodása is. A jobb lábával úgy kaszált menetközben, mint a katonatisztek szoktak, ha kardjukat hanyagúl csörömpöltetik a lógószíjon. Gemacht! Ez az úr katonatiszt. Orosz kém a gyalázatos. Krausz egy kicsit reszketett, mert a katonáktól iszonyatosan félt. Póttartalékos korában embertelenül megkínózták.

-38-

Gózon Gyuri mikor tele szedte magát hangulattal, képekkel, lepihent az Angol Királynő kávéházában. Egy újságot maga elé terített, de közben a mellette zsongó életet, embereket figyelte.

Krausz lelkében hősies elszánás vetett hirtelen lobot. Bemegyek utána, megismerkedem vele, - gondolta borzongó gyönyörűséggel - lesz, ami lesz, de megfogom a drága madarat.

S bement a kávéházba.

Szemközt ült a bozontos fejűvel, egy sarokasztalnál, hogy minden moccanását lássa.

Gózon Gyuri egyszer ránézett, észrevette. Megtetszett neki a sovány kis ember. A szeme ragyogásában volt valami érdekes. Ejnye, gondolta, ez a pasas olyan jó alak, megismerkedem véle. Modellnek használok.

Felállt. Lassan megindult a sarokasztal iránt.

Krausz észrevette. Kis gyáva szivecskéje riadót dobogott. Nehezen tudott nyelni; a lába akaratlanul is taktust vert; jobban mondva: remegett.

- Szabad kérem egy kis tüzet? - mosolygott rá a vállas, bozontos idegen.

- Kérem, kérem, - izgult a debreceni detektív - parancsoljon!

Égő szivarát odatartotta az író hideg cigarettájához és udvariasan hajlongott.

A cigaretta meggyult. Füst ölelkezett a füsttel.

- Megengedi, hogy leüljek? Olyan vadidegen vagyok ebben a városban.

-39-

- Tessék, kérem tessék! (Az oroszlán verembe lépett! Ragyogott föl a rettenetes gondolat Krausz fejében.)

Izgatottan forgott a székén, mikor Gózon leereszkedett mellé s percekig szótlanul bámult a márványasztalra. Vajjon mit akar? Sejt valamit? Csak a fegyvere el ne süljön, mert az iszonyatos lenne. Nem árultam el talán valamit? Buta leszek, mint az iks; ebből még nagy dolgok kerekedhetnek.

- Hol lehet itt jó kolompot venni? - ütötte föl fejét a bozontos úr. Gyermekiesen nyílt kék szemével belenézett a kis Krausz sárga szemébe.

- Jákób Istene az egék felett! Mit akar ez a kolomppal? - rémüldözött magában az oroszlánvadász. Azután hebegve kérdezte meg:

- Milyen kolompot tetszik érteni?

Gózon Gyuri elnevette magát; rózsaszínű szája, friss nyelve, mint egy vérszopóé, olyan volt; pompás metszésű, fehér fogai veszedelmesen villantak ki Krausz úrra, mintha megfenyegetnék: összemorzsolunk!

- Milyen kolompot? Vezérbika-kolompot. Amilyet a vásárban árulnak.

- Minek az, ha szabad kérdezni?

Az író fogsora megint elővillant;

- Azt nem mondhatom meg. Kell. Három.

- Aha! - fonta tovább sejtelseinek fonalát a kis Krausz - most már értem. Ez megint az „üzletbe“ vág. Kolomp! Valami jeladás. Borzasztó egy ember. De már kezd a dolog világosodni. Csak csendesesen. Finoman Krausz; ezek történelmi pillanatok.

Gózon Gyuri nagyokat szippantott a cigarettájából s vidáman legeltette szemét az ösztövérisz emberen. Valami diurnista lehet, gondolta. Mindjárt megtapogatom, lojális érzelmekkel áldott-e, vagy liberális?

-40-

- Mit szól a balkáni háborúhoz, uram?

Krausz elsápadt kötésig. Itthon vagyunk már, dobolta riadóját gyávácska kis szíve. Most jön a petárda, meg a bomba. Vigyázat! A negyedik hatványon. Ez a kém veszedelmes világ-kém. Hirtelen összeszedte magát, szétvizslatott a teremben, közelebb hajolt az izzadt, kövérarcú, rejtelmes idegenhez és száraz, színházi sugó hangon suttopta:

- A világ összes szlávjai egyesülni fognak s a monarchia eltűnik a föld színéről. Az oroszok, uram, az oroszok! Micsoda nép! Micsoda erő! Övéké lesz a világ fele, nem adok neki ötven évet!

Nesze! Gondolta az izgalom gyönyörűségével. Hídat tettem elébed, most rá fogsz lépni, nagyságos kém úr és le fog alattad szakadni és... Hah! telefonálok a központra, villant meg hirtelen gubóforma koponyájában. Itt foglak el, a kávéház tükre alatt; az újságírók is itt vannak, hadd lássák, mi az: egy modern detektívfogás!

Izgulni kezdett a széken.

- Ez alighanem szerb, vagy horvát, - tűnődött az író ravasz szemcsillanással. Hadd lássuk csak. Azzal odahajolt a kis deszkeképű emberhez:

- Le Ausztriával! Le a magyar kutyákkal! Zsivio kralj Petar! Zsivio Car Nikolaj!

A kis Krausz alatt mintha felrobbant volna a szék: a levegőbe ugrott. A teljes bizonyosság a vakmerőség lázával öntötte el cinege képét. Megfogtalak! Ujjongott sovány kis lelke mélyén. Markomban vagy, rettenetes kém úr! S most már remekül kezdette játszani szerepét:

- Le a betyár magyarokkal! Le a perfid Ausztriával! Éljen a pánszlávizmus! Zsivio!

Elkezdett hadonászni az író orra előtt; alakította a szláv forradalmárt.

-41-

Gózon Gyuri már akkor maga elébe terítette vázlatkönyvét és nyargalvást haladó sorokban firkantotta le a furcsa kis ember lázongásait. Új típusra talált, végtelen boldog volt. Irt.

A kis Krausz adatokat kezdett a kém úrnak diktálni, hogy még jobban ugrassa. Hamis adatokat. Rejtelmes hangon leplezte le: hány darab katonája van Debrecennek? Milyen erődítményeket csináltak a Nyulason? Merre visznek a földalatti aknák Hadház irányában? Hogy milyen nagy a közlegények közt a demoralizáció. Végül kivágta a legnagyobb kártyát: jó pénzért akadna ember, aki a tábornok úr irodájából ki tudná lopni a legféltettebb titkokat is...

Gózon Gyurinak repesett a lelke; jaj, micsoda pompás figurára akadtam! Csak el ne menne legalább hajnalig. Bort rendelt: iszunk bajtárs! Pertut iszunk. Én is szláv vagyok! Szervusz!

- Le akar itatni a ganef! - gondolta Krausz felsősegesen. - Megállj csak tekintetes kém uraság, mindjárt lesz itt nagy gezéresz.

Egy pillanatra bocsánatot kért s a telefonfülkébe suhant. Felhívta a központot:

- Azonnal jöjjön négy civil és négy egyenruhás. Teljes fölszereléssel! Óvatosság, vigyázat! Nagyszerű fogás. Az Angol Királynő kávéháza.

Visszaosont a kém asztalához, kocintottak:

- Szervusz!

- Szervusz!

Ittak, kezet ráztak, összevillantották a szemüket és mosolyogtak rejtelmesen. Mindakettő azt gondolta: hogy ugratom én most ezt a bolondot!

Azután összedugták a fejüket és olyan borzalmas titkokról rántották le a leplet, hogy a kés kinyílt a zsebükben. A kis Krausz izgalmas állapotában kigyújtotta fantáziája groteszk piros lámpáját és az államtitkok Dantei poklába világított be vele. Gózon Gyuri pedig folytonos nevető-rázkódások között körmölte a sovány pasas háryádáit.

-42-

Lassankint a szomszéd asztal vendégeinek is föltűnt a furcsa két ember; nem értették az egész izgalmat, de a kis madárfejű detektív arcjátékán pompásan mulattak.

Krausz azt művelte, mint egy leitatott pincsi kutya: maga körül ürgött-forgott, leült, felállt, körül táncolta az asztalt s minden másodpercben odavizslatott az ajtóra, jönnek-e már?

Egyszer aztán jöttek. Két detektív.

Egyenesen a Gózon Gyuriék asztalához tartanak. Megállanak komoran. Az egyik egy óriás, rábocsátja hatalmas tenyerét az izzadásig jegyezgető író vállára s csöndesen a fülébe mondja:

- Uram. Valaki beszélni akar önnel. Odakinn.

Gózon Gyuri pontot tett a mondata végére s fölállt. Nevetett. Hatalmasat nyújtózott s megropogtatta kifáradt jobbkeze ujját. Meg volt elégedve az új modellel. Csak ekkor vette észre, hogy két idegen úr áll előtte.

- Mi tetszik?

- Legyen szíves, kérem, kifáradni, a lépcsőházban vár Önre valaki. Meglepetés.

Az író összehúzta sűrű szemöldökét: mit akar ez a két bivaly? Hogy velem akar beszélni? Hát jöjjön be.

- De nagyon kéri uraságodat, fáradjon ki.

Gózon föltette kalapját s ment az óriás után. A másik a kis Krauszsral kíséerte.

Ahogy a kapú alá érnek, a két ismeretlen csak közrefogja a bozontos hajút, a hősiességtől remegő Krausz pedig megérinti kezével a vállát s kimondja a tragikus mondatot:

- Uram, a törvény nevében letartóztatom.

Gózon Gyurival kettőt fordult a világ. Álmodik? Becsített talán és valami mozdíráját játszanak ezekkel az urakkal? Mi ez?

Rá sem ért megkérdezni, már szelíd erőszakkal beleültették egy várakozó kocsiba. Az óriás mellé ült, a másik vele szembe. A kis Krausz föl pattant a bakra. Hátul pedig két biciklista karikázott utánuk. A kocsifelhágóján jobbról is, balról is, egy-egy debreceni rendőr. Csúcsos sisak, revolver, kard és cincér-bajusz.

Így vágtattak a rendőrség központi „palotájába”. Ez a palota egy földszintes sárga ház volt, sötét és piszkos, mint a ghetto.

- De hát mit akarnak maguk? az istenit -!

A kis Krausz, a nap hőse, gúnyosan mosolygott:

- Kérem, csak nyugodtan kérem.

Bevitték a főkapitány úr színe elébe.

Krausz haptákba állt és jelentette:

- Főkapitány úrnak alázattal jelentem: egy veszedelmes hadikémet fogtam.

S rámutatott a mérges Gózon Gyurira: ez az.

Gózon Gyuri egy hirtelen gondolatvillanással megértette a dolgot. Átlátott a kis detektív sovány, dicsőséget sóvárgó szívére és elkezdett hatalmasan kacagni. Előrántotta a jegyzőkönyvét s ott, a főkapitány és gárdája szemeláttára, folytatta debreceni kalandjainak leírását. És közben kacagott, kacagott, olyan jóízű, olyan természetbőltő kacagással, hogy a hivatalbeliek először szóhoz sem juthattak. Végre egy nagyot kiáltott a kapitány:

- Kicsoda ez az ember?

- Orosz katonai kém - jelentette Krausz.

- Honnan gondolja?

A kis Krausz elmondotta szépen, honnan gondolja. Fontos iratok vannak nála; tessék megkoboztatni.

- Hogy hívják? - kérdezte az író a kapitány.

- Gózon György, fővárosi író vagyok, - de belefudadt szava a visszatartatlan kacagásba. Végre összeszedte magát s odaadta iratait a főkapitány úrnak. Regényt akar írni, modelleket keresett a városban s igazán kitűnőeket talált. Különben itt vannak az arcképével ellátott képes levelezőlapok is. A színháznál van egy pár jó ismerőse, maga az igazgató is; azok igazolhatják.

A főkapitány úr komolyan vizsgálta végig az arcképeket, a teleirt füzeteket. A detektívek, a sisakos rendőrök kezdték takargatni a szájukat, hogy el ne kacagják magukat, a kis Krausz pedig egy tágranyilt szem volt, orrcimpája idegesen remegett.

Csend volt. Történelmi pillanatokhoz illő csend.

A kapitány visszaadta az iratokat, arcképeket Gózon Gyurinak s udvariasan bocsánatot kért:

- Tévedés, kérem. Ostoba tévedés.

Gózon Gyuri nevetett; oda fordult a kis Krauszhhoz, aki már csak hamvvedre volt magának:

- Köszönöm, detektív úr, a mulatságot. Kár, hogy kolompot nem tudtunk keríteni.

Azzal elléptetett.

Alig tette ki a lábát a küszöbön, a főkapitány úr odament a sápadt Krausz elébe s halk, hideg hangon azt mondta neki:

- Emeletes marha. Hát nincs magának szeme, esze? S maga detektív akar lenni? El van bocsátva. Pakoljon. Mars!

A kis Krausz tántorogva ment ki a központból. Nem is látták ott soha többé. Tengerbe vetette bűvészpálcáját, mint a Shakespeare hőse és fölcsapott fűszerkereskedőnek. A nevét is kicserélte, Kardos lett belőle.

Gózon Gyuri pedig döcögő nevetéssel haladt Debrecen híres utcáján, a régi Harmincados-utcán, ahol valamikor Petőfi Sándor lakott, ahol Zoltán fia született, ahol a régi színház, a „pajta” állott. Egy nyitott ablakban formás szolgálólány hegyelt, az üveget tisztogatta s dalolt. A tavaszi szél pajkosan meglengette kurta ruháját s kilátszott vaskos két lábászára. Gózon Gyuri odanézett,

elbáméskodott s neki ment valakinek. Sötét is volt.

- Na! - mordult rá egy viaszkos bajuszú vadmagyar. A maga lábán járjon az úr.

Az összeütközésnél valami megkondult a zsíros kalapú magyar szúre alatt. Olyan régi, kedves, ismerős hang.

- Nem kolompot visz a szúr alatt, bátyám?

- De azt viszek.

- Nem eladó?

- Eladónak nem eladó.

- Pedig nekem veszekedett módon kellene. Nem is egy, hanem három.

- Hász, vegyék az úr, pénzen adják.

- Igenám, de azt sem tudom, hol árulják.

- A vásárban.

- De ha most nincsen vásár!

Addig-addig öltögetnek szóba szót, addig-addig karolgatja-ölelgeti az öreg magyart Gózon Gyuri, hogy rááll az alkúra: reggelre olyan három kolompot kerít az úrnak, amelyet nemes Debrecen városának a tenyészbikája sem hordott még a nyakán.

Állott is szavának. Gózon Gyuri három kolomppal és tömérdek jegyzettel gazdagodva tért haza leányfalvi kis nyaralójába.

- Gyerekek! Van már kis harang! Nem is egy, három, három!

Volt öröm.

Felkötötték mind a hármat a kerti fákra és kolompoltak derűre, kolompoltak borúra; reggeli fölkelőre, déli ebédelőre, esti lefekvőre. Gózon Gyuri munkába fogott; gyönyörűen szántogatta fehér földjén a fekete barázdákat. Volt már hangulatadója. A Tiszaparti falvak, a kúnsági tanyák különös világa föléledt; nehézkes magyarok vették körül s neki csak hallgatnia kellett: mit beszélnek azok; írta utánuk.

Hanem a szomszéd uraságot annyira kínoztta a kolompszó, hogy pár hét múlva eladta nyaralóját s elhúzódott olyan tájra, ahol nem élnek megháborodott írók.

VASS MIHÁLY JÓ NAPJA.

Vass Mihály, az óriástermetű fiákeres, káromkodva gyúrte neki kalapját az időnek. Csorgott a mennyei lé lefelé fakószőrű süvegén, állt a bak hágóján, hogy leszaladjon róla a víz. Az eső egész nap esett; s még nem ütötte egy árva garas sem a markát, pedig az idő már öregedőre járt.

Előtte Hajdu barátom állt a sorban; kétlovas. Apró, kis hörcsög-ember, akinek soha nem feslett el a jókedve. A satyakos időben is volt lelke szóba állani két levitézlett lovával; az egyiket Tündérnek hívta, a másikat Villámnak. Patkós csizmájával ott happtoppolt a deszkacsípőjű állatok előtt; meg-megsímogatta hideg orrcimpájukat.

- Hej, Tündér paripám, hej, Villám csikóm! Nagyon ránkderítette az Atya ezt a mai napot. Ázunk-fázunk, éjszakázunk, kebelünkön a kenyerünk, hátunkon a házunk.

A két öreg jószág nagyokat köhögött a figurás beszédre. Egy kicsit beléjük esett a keh. De igen jóerkölcsű állatok voltak. Hajdu barátom így szokta őket dicsérgetni: „Az én csikóim soha nem nézik az út szélességét, csak a hosszát.”

Mikor a lovait már eléggé szórakoztatta, a magában füstölgő Vass Mihályhoz fordult a kis hörcsög-ember. Tizenöt évvel idősebb volt a morcos magyarnál, de azért bátyámnak szólította:

- Mihály bátyám, odafönn, Pest-Budán mégis csak fainabb az élet. Azt mondják, hogy ott a fiákeresek is figaróban járnak. A lovak nem is zabbal élnek, hanem lebbencs-levessel. Kánikulában meg szalmakalapot hordanak. Ajnye, be jó világ lehet arra.

Hajdu barátom tudta azt, hogy Vass Mihálynak egyetlenegy fia odafönn tanul Budapesten. Doktornak készül, már ötödik esztendeje. Nagy port vert föl ez annak idején a fiákeres-céhben. Sokan rosszalották a dolgot: mit akar egy rongyos bérkocsis a fiával? Urat akar belőle faragni? Hagyjuk el már azt a szegénységet. Aki magosra hág, nagyot talál esni. De Vass Mihály nem az az ember volt, akit egy füttyentésre ki lehet fordítani a sarkából. Ha van esze a kölyöknek: tanuljon. Legyen különb ember az apjánál. Oda se hederített a világnak.

Most sem válaszolt a Hajdu barátom piszkálgatására; pedig jól tudta, mi szúrja az öreg oldalát. A doktorról szeretne valamit hallani. Hanem abból nem eszik. Ránézett a toronyórára, látta, hogy hétre jár, napos volt a vasútnál, ki kell hajtani az állomásra. Mindjárt itt lesz a pesti gyors. Hát ha akad valami.

Közévágott az egy lónak és ment vágatvást a nagy állomásig. Az ő lovának még nem volt pókos a lába. Nyargalt, mint az ítélet.

Hajdu barátom szörnyűködve nézett utána:

- Hej, tán örökölte ez a lovát, hogy úgy kiméli!

Maga is bakkra pattant és addig beszélt a Villámnak, míg megindította az öreg bárkát. A Tündér épen aludt, mikor inába döccent az induló kocsi; felnézett búsan, egyet köhögött és ő is úgy tett, mintha menne.

Vass Mihály türelmetlenül várta odakünn, míg rá kerül a sor. Az előttevalók mind kaptak vendéget. Hanem, keserves nap keserves szerencséje, az ő kocsija itt is üresen maradt. Egy kacskaringós miatyánkot eresztett a magasságos semmiségbe, odacsapott hittyes lova vékonyához, a finom kis állat megugrott s kikanyarodott az állásából.

- Megyek haza, aludni, - zörömbölt Vass Mihályból a keserűség.

Ekkor harsan föl egy hordár kiáltása:

- Egylovas! Hé!

- Na, a szerelmes Jézusát. Kicsoda kínlódik még ott?

Odafordítja lovát a kijáró elébe; a hordár egy hatalmas, zöld ládát erőlködik föl a bakra. Vass Mihály nézi, nézi; milyen ismerős ez a pántos alkotmány.

Nem ér rá tovább töprengeni, mert egy széles vállú fiatal úr szalad a kocsi felé. Föl akar ugrani; de nem ugrik föl, hanem kitárja két hatalmas karját, azután összecsapja és megragadja vele az óriás kocsist; kis híja, hogy le nem rántja a bakról:

- Édes apám! Hahó! Én vagyok!

Vass Mihály alig ismer rá; az ő nagy fia, a pesti doktor! Szeretne leugrani hozzá, de fiákeresnek nem szabad, mert a hegyes sisakos rendőr hiúz-szemekkel vigyázza az állomás eresze alól. Ha moccan: felírja a kocsiszámát és fizetheti a tíz koronákat. Felkíváncozó riadását kettéharapja s csak annyit vet oda fiának:

- Ül fel, hamar, aki teremtése van a világnak!

Hordónyi mellkasa olyat emelkedik a teljesedő örömtől, hogy ujjasán szétpattannak a gombok.

- Kész doktor vagyok, apám! Úgy nézzen rám!

- Ül fel! - ordítja most már nekiveszekedve a boldog ember. Becsapja a kocsiajtót, szemébe nyomja viharvert kalapját, odavág a toporzékoló Rabló lovának s megindul, mint a megbolondult boldogság.

- Vigyázzatok előlem, az anyátok jómindenét! - kiáltja a fiatalabb fiákereseknek. Tisztul is előle, akinek kedves az élete, mert ismerik a Vass Mihály hajráját.

A Rabló, mintha megértette volna, micsoda kimondhatatlan boldogságot visz most a kocsiján, patkószikráztató vágatában iramodik a sötét városnak. Eszébe jut pár éves nagygyakorlata, mikor még egy rettenetes főhadnagy alatt szolgált a Vilmos-huszároknál; akkor vitte végbe azt a bravurt, hogy felbuktatott egy elébe tolazkodó őrmesteri lovat és keresztülugrott rajta, mint a pinty. Ettől a fiatalkori kalandjától megmámorosodik; a Vecsey-háznál szolgáló pej csődörnek, titkos ideáljának is megakarja mutatni: milyen nemes vérből ellett; nem parasztos dögő kocogással, hanem úriasan nekinyúlt versenytempóval szedi négy karcsú lábát. Az a kis rongyos kocsi, semmi a háta mögött. Repül vele, mint a madár. Oh, hogy lobog most a sörénye! Legszebb asszonyi ékessége. Most nézze meg a Vecsey-csődör az ő termetét; az ilyen kanca Noniuséknál keresheti őst.

Vass Mihály, a megóriásodott szilaj öröm, fönnáll a bakon és vágja a lovát. Ordítani szeretne boldogságában, de csak az arcába suhogó levegőt harapja. Ostorával bolondos vagdalkozást visz véghez; sokszor nagyot ugrik a bakon álltőhelyében, hogy csak úgy csattan a vaspatkó. Hahó! Kész doktor a fiam! Pesti doktor az én nagyfejű kölykőm! A toprongyos, földhöz ragadt fiákeres fiából doktor úr lett, nagyságos úr, aki gróf kisasszonyokat is megvizsgálhat, mert többet tud, mint az egész piacsor. Az én véremből való vér olyat rugott magán, hogy az egész sátoraljarokonság törülheti a szemét utána. Aranytáliból eszünk, aranypohárból iszunk, anya! Hallod? Hej, nem is álmodod, kit viszek én most hozzád! Hajrá, Rabló, hajrá, jó kis lovacsám! Együk meg ezt az utat öt perc alatt. Más nyavalyás gebék, mint a Hajdu komámé, félóráig nyöszörögnek végig rajta. A heptikások! De nekünk van tudónk, úgy-e kis lovam? Van ám, az irtalmas angyalát!

A Rabló megértette gazdája gondolatát s mint a sárkány, röpült végig a vasúthoz vezető keskeny utcán.

A torkolatnál, mint a fontolva haladó magyarság, föltűnik Hajdu barátom két ócska táltosa. Még ők most járnak az út felén. Laptató kocogással zörömbölnek a lelketrázó kövezeten. A kis

hörcsög-ember látja, hogy forgószelezik rá szemközt a Vass Mihály lángot nyelt paripája. Az utca fenemód szűk, villamos is császkál ottan körül, jó lesz vigyázni. Rövidebbre fogja a gyeplőszárat és rimánkodva kérleli a Villámot meg a Tündért, hogy az Isten szerelméért, csak higgadtan, csak nyugodtan. El ne ragadtassák magukat, mint a Mihály bácsi éretlen csikója.

Vass Mihály ördögszekere zúgva közeledik. Ostorát rázva ordítja Hajdu barátomra, hogy térjen ki, mert emberhalál lesz. A figurás kis magyar, kontyára csapva süvegét, kézzel-lábbal igyekszik kitérőre fordítani két bánatos jószágát. De, mint minden magyar, ő is elkésett. Az egylovas kocsi, rettentő lendületével nekivágódik a szegény Tündérnek; az álmos állat beledől a hámba; a rúd egyet reccsen, eltörik, az istráng is utána szakad; a Tündér ott hever a kövezeten, mint egy sebesült csataló.

- Jaj, a csikómat, jaj a Tündéremet! Agyongázolta ez a nehézlelkű ember! Fogják meg!

A Hajdu barátom jajszávára összeröffen egypár utcadísz; rendőrért szaladnak és feldiktálják a Vass Mihály kocsiszámát: 15-ös egylovas. Megállítani nem lehet; hol jár már az azóta!

A doktor úr érezte a szilaj zökkenést, ki is akarta nyitni az ajtót, de apja füle közé csapott a jóvérű lónak, még irgalmatlanabbul kezdett vágatni. Meghúzódtott hát a kocsi sarkában; a házak és fák rohanásáról látta, hogy versenyt nyargalnak a széllal.

-52-

Az óriás termetű Vass Mihály maga is megrészegedett a rohanástól. Most már csak azért is vágta! Hátra se nézett, mit gázolt el Hajdu barátom alkotmányából. Nagyokat bődül a levegőbe: hahó! Mintha a sötétségnek is neki akarna menni, előre fúrja bázsán-bikafejét és szinte öklelőzik a vadordítású északi széllal. Hajrá, kis lovam! Hajrá, drága Rablóm! Olyan örömet viszünk ezen a négykerekű kordén, hogy nem fér bele nagy Debrecen városába. Doktor úr lett az én gatyaszáros fiamból! Ha beteg a főispány, még azt is vissza tudja rántani a másvilág partjáról. Híj, de csillagotverő kedvem van! Leiszom magamat otthon a sárga földig.

A piac közepén egy túlbuzgó rendőr elébe akar állani; kiterjeszti két karját, hogy ne tovább!

- Tágulj, az apád irgalmát, mert lehengerezlek! - bömböli rá a bakról rettenetes Vass Mihály.

A Rabló se veszi tréfára a dolgot: úgy hasba döfi az alkalmatlankodó sisakost, hogy hármát hemperedve terül el a kocsit szélén, mint egy béka.

Vass Mihály most megijedt. Rendőrt gázolt el. Ebből baj lesz, kivált ha meglátta a számát. De csak van Isten az égben, hogy nem látta meg. Na, kis lovam, most szedd össze magad. Rugjad ezt a csatakos kövezetet, a hogy csak bírod. A hátunk mögött már kezd dorombolni a baj.

Épen a Vecsey-ház előtt vágatnak el. A kapuban künn áll a kocsi, benne az a pej csődör, aki a hevesvérű Rablónak annyira tetszik. Fáj neki, hogy a nagyúri gavallér ügyet sem vet a szegény, de nemes kancára. Meg akarja neki mutatni magát. A hintóhoz kanyarúl, hogy a kedves szeme előtt vágatson el. De szerelmes hevében annyira közel furakodik hozzá, hogy a kocsi kocsit ér s a sárhányó recsege szakad le az úri fogatról.

-53-

Vass Mihály rettentő káromkodással vágja a megbolondult állatot. Hogy a csillagos ég rogyon rád, mit akarsz? Neked is elveszett a szemedfénye, mint a vén Hajdu pókos keselyének? Összetöröd a kocsimat és rámszabadítod az egész nemes várost? Ezek most jönnek utánam; ha nem bírod velök a versenyt, megdöglesz! Hajrá! Hajrá! Szakadjon ki belőled a pára, ha bajt hozol a fejemre.

Most már az ostor boldogabb végével veri a tajtékozó állatot, mert a csapója leszakadt. A Rabló, nekibúsultában, hogy a Vecsey-csődör rá se nézett s hogy a gazdája ilyen bárdolatlanul bánik vele: cikkcakkos kanyargással kezdi az utat futni. A kis kocsi jobbra farol, balra farol, nagyokat nyekken; jó szerencse, ha fel nem dől.

Vass Mihály előregörbed és úgy veri a megveszekedett huszárlovát.

Vágatnak iránytalanul, fergeteges rohanással, örületesen. Egy kanyarodónál valami szegény öreg asszony akar átszaladni az utcán; de nem ér rá; az eszeveszett fiákeres elütteti. Vissza se horkannak, zúdúlnak tovább.

A kis kocsi most már nemcsak a városba nem férő örömet viszi, hanem a bizonytalan rettegés óriását is. Ott ül ez a láthatatlan rém a kocsi tetején, a Vass Mihály háta mögött. Benn, a kocsiban, a szegény pesti fiú reszketi az eleven örület bakugrásait. Veri öklével a kocsi ablakát, hogy megállásra bírja bőszkedvű apját; de Vass Mihály már se nem hall, se nem lát. Kiugrani istenkísértés; az ember a lelkét kockáztatja. Rá kell bízni magunkat a kegyelmes véletlenre; talán csak vége lesz egyszer ennek az útnak is.

-54-

Kezdenek maradozni az utcák; kikanyarodnak a városi kertek alá. Vass Mihályék odakünn laknak a Köntös-gát alatt. A rettenetes fiákeres hátranéz: nem üldözi-e valaki? Nem. Sötét és csöndes a határ. Be jó, hogy kivergődtek a sok bajjal rakott városból. Ez a szabadfutású mező már az ő birodalmuk. Szeretettel suhogtatja meg ostoranyelét a pompás kis csikó füle mellett; jól van, Rabló lovam, kirántottál egyidőre a bajból. Hanem azért a Vecsey-ház előtt való kanyargásért megabrákollak odahaza. Csak várj.

A tajtékozó huszárlovával nem lehetett bírni; hiába próbálta csöndesedőre fogni gazdája, rá sem hederített, csak vágta lihegve, horkangatva az utat tovább. Beleesett a hajrá. Azt gondolta, trombitaszót hall s erre nincs Isten, aki megállítsa.

Már bekanyarodnak a kertkapú útjára. Harapni lehet a sötétséget; világ sehol. Ezerszer megjárta már Vass Mihály ezt az utat ilyen vak éjszakában, de azért fél: árokba döccen, vagy tőkének szalad.

- Hó, hó, lassan, kedves paripám; csak lassan; az ég szakadjon rád, hova igyekszel olyan nagyon? Hiszen idehaza vagyunk már. Nem látsz?

Azzal jót sózott a vágató Rabló fülére.

Az állat megugrott, félrerántotta a kocsit; zuhé, neki egy fának. A kocsi recsegett-ropogott, az első jobb kereke összetört, az alkotmány félrebillent, Vass Mihály kivágódott a bakról, le a sárba. A lihegő állat megállott.

A doktor, szegény, izzadtan ugrott ki a kocsiból.

- Édes apám, nincs valami baj?

Égzőrgető káromkodással tápáskodott föl az óriás ember. Féllábara megsántult; az arca sáros és véres volt.

Épen a házuk kapuja előtt feneklettek meg.

A kocsi megsebesülve dőlt féloldalára; a doktor zöld ládája a Rabló négy lába közt hevert. A bravúros huszárcsikó reszketett, fújt; tompora tajtékba szakadt, zaboláját véres habbal rágta. Egy fájt neki most is irgalmatlanul, hogy a Vecseyék szép csődöre még csak rá sem nézett.

Az úton, amerről jöttek, kocsirobogás, lóvágatás és emberek kiáltozása kezdett kibontakozni.

Vass Mihály felfülett:

- Aha! Jönnek a sintérek. Na, kis eszem, most ne hagyj el.

Hirtelen kifogta lovát; bevezette az udvarra. Megzörgette az asszony ablakát, bekiáltott:

- Gyere ki, hé, feleség! Itthon a fiad! Kész doktor. Hogy az Isten marasztotta volna Budapest városában.

Azzal kiment az ellenségei elébe.

JULIS NÉNI ELKÉSETT.

élután, háromórás temetésre, a Rákóczi-harang is szólott. Úgy zengett, úgy zokogott, mintha valami kedves halottját vinnék a testhordó kocsin.

Az utcaseprők megálltak az útkeresztezéseken, kivették az örökéző pipát szájukból s minden keserűség vagy gyűlölet nélkül mondogatták egymásnak:

- Valami nagy kutyát temetnek.

A Rákóczi-harang sírt. A decemberi köd úgy szállott le a házakra, mint egy végtelen hamúszínű fátyol. Gyász és szürkeség: ez volt az élet.

Egy városvégi zsákutcából izgalmas sietéssel bukott szinte ki Julis néni. A harangszó verte ki napi foglalkozásából: a favágásból és farakásból. Afféle város szegénye volt, akinek megvan rá a joga és az oka, hogy a halottas házak előtt megtelepülve: kivárja a maga néhány garását a gyászoló felektől. Vagy ötvenedmagával jószerint ebből él. Mi kell hozzá? Ügyes szimat, jó láb, szomorkás arc és rezgősen hálálkodó koldushang. Julis nénit szerették az Istenek: mindebből busásan juttattak neki. Fiatalsága hosszú volt, zivataros volt; a régi keleti papnők átmodernesült szektájának volt kombattans tagja. Mikor végigharcolta változatos csatáját, nyugalomba vonúlt. Az ősi bűnökért templomi koldusképen vezekelt. A sok örömejszaka jóvoltát temetkező napok gyászával fátyolozta be. Istenhez tért, elkészült a halálra, hitt a túlvilági életben; vágta és rendbe rakta a fát, szerette a pálinkát és el tudott siratni minden rendű-rangú halottat négy krajcárért.

Ennyi volt a rendes gyász-sallárium.

Temetéseknél mindig a legelső volt. A többi szegények hallgatagon elismerték „kapitánynak”. Ha valaki mormogott, vagy kegyeletet sértett: Julis asszony ítélkezett fölötte. Megvolt hozzá a tapasztalata, megvolt a kora is: ötvenhat esztendő.

Most, ezen a Rákóczi-harangos délutánon, hogy hogyanem: elaludott. Az öreg harang mordúlt rá: „Julis asszony, temetünk!”

A derék kapitány, mikor ráeszmélt a harangszóra: elsápadt. Pedig ennek a kékbe játszó vörös arcnak munka volt elsápadni.

- Jehova egy Isten, temetnek? Hiszen én erről nem tudok semmit.

Máskor mindig tudta az utcát, a házat, a halott nevét, korát, halála fajtáját, a kántort, a diákok számát, mindent. Alig hisz a fülének.

És megindul Julis néni, szaporán. Ötvenhat esztendejéből odahaza hagy tizenkettőt. Nagy kampós esernyőjét hóna alá csapja, fejét a szügyébe vágja, nekidől a ködös levegőnek és megy törtetőn, lihegőn a harangszó irányában. Négy szögre vert patkója komoran kopog a sáros utcakövezeten. Kimondhatatlan színű rokolyája csatakot fog a nagy loholásban. Fekete kendője hátratorlik a tarkójára, ősz haját csak úgy lebegteti a szél.

Uramisten, merre van az a halott?

A Rákóczi-harang pedig kong-bong, zeng-döng, vádolóan, siratóan. Valami nagy halottat siratóan, Julis néni elmaradását vádolón.

Szembejön egy kenyérhordó asszony. Julis néni megállítja:

- Nem tudja galambom, kit temetnek?

Az asszony egyet lök a hátát törő kenyéren, ránéz Julisra, annyit mond:

- Nem.

- Azt se tudja, hunnan temetnek?

- Azt se.

Julis asszony megy hát tovább. Előre. Rá kell találnia a házra, hiszen van annyi lelke. Négy krajcár nagy pénz, jó pénz ebben a nincsen-világban. Estére: kettőért kenyér, kettőért szalonna. A farakásért csak holnap fizetnek, mert ma már nem lesz készen. Teremtő szent Isten, micsoda csúsós út! Mintha ez a bitang sáracsatak is elébe állana, s le akarná rántani a lábáról. Előre csak azért is.

A Rákóczi nagyon szomorúan szól.

Befordul a kollégium sorára. A szegleten, az antikvárius boltja előtt, kis diákok ácsorognak; Julis néni kedves arcot öltve szól rájuk:

- Lelkem úrfiak, nem tudják, kit temetnek?

- Nem tudjuk mi, néni.

Julis megvakarja a tarkóját.

- Ejnye, ejnye. Vajjon mely tájon vihetik azt a halottat?

- Azt sem tudjuk.

Már itt a nagytemplom. Itt dörög feje fölött a roppant harang, a táborszájú sirató. De a templom előtt sem halottas kocsi, se nép. Talán még most indultak el a háztól. De hol van az a ház, merre van az az utca? Édes jó Istenem, miért nem gyújtasz hirtelen világot a szegény halottsirató koldusasszony fejében? Négy krajcár forog szóban, keserves és édességes négy krajcár!

Odaliheg az utcaseprőkhöz. Azokat is megkérdezi.

A soványabbik megpihenteti a seprőt:

- Bion, nem tudom, ki lehet. De nagy kutya lehet. Három harang szól neki, meg a Rákóczi. Hm. Maga tán rokona?

Ezt már somolyogva ragasztotta hozzá.

Julis asszony nem szólt semmit, rosszul esett neki amit hallott, meg jól is. Nagy halott! Hiszen akkor talán nem is négy krajcár forog kockán, hanem öt-tíz-husz, vagy menybéli seregek Istene: egy korona! Egy korona? Igen, volt már rá eset, hogy a szegények egy-egy koronát kaptak nagy halott után.

A siratók kapitányának elkezdett a szíve dobogni. Az a kiégett, elrongyollott, megfásult vén szív, aki váróterme volt az egész világnak, megfordulhatott benne mindenki, - most úgy vert, úgy dobogott, úgy repdesett, mint egy tizenhét éves szűzé, aki először indul találkozóra. Egy korona! Egy temetésre! Amennyit máskor tizenkét halott után kapna: most egy kivonulásra hullana ölébe!

Egészen beleszédült ebbe a boldogságba.

Most már dühösen, vadász-szenvedélylyel vágott neki a nagy, elterpedő városnak. Ebben a húszezernyi házrengetegben van valahol egy ház, ahol sárga homokkal van meghintve a járó, a kapún fekete lepel; a ház előtt húsz-harminc szegény asszony, elesett ember: mind egy koronára vár! Oda kell jutnia, ha csákányos fergeteg hull is ezen a gyalázatos, locsos-pocsos délutánon!

A piacon caflat keresztül. Egyszer csak olyan bágyadság vert erőt rajta, hogy majd ledobban. Elrémül: ha ez a fáradtság ránehezül a vállára, rábéklyózik a lábára, soha el nem ér a reménységek fokához. Egy pillanatnyi töprenkedés után betoppant a szegletboltba, ahol italt is mérnek. Alig tudja kilihegni:

- Kettőér... tengeri...

Míg a segéd kimérte a parasztpeszgőt, Julis néni halálos izgalommal vadászta ki zsebéből azt a

keserves két krajcárt. Négy fillért. Lecsapta a pudlira, az üveget felhajtotta, egyet kahintott s olyan gőzerővel dobant ki az utcára, hogy a küszöbön majd hanyatt döntött egy fiatal menyecskét.

- Ni, a részeg... még elgázolja az embert.

Julis néni nem hallott, nem látott. A veszett ital lángra lobbant benne, s örült hajrába lendítette kimerült tagjait. Megolajozták a gépet, most már forogtak a kerekek, mint az ítélet. Az öreg halottgyászoló nekidőlt a ködbevesző nagy útnak s vak ösztönére bízva magát ment, szaladt, lihegett, fújt, kopogott-csöszögött, előre, mindig csak előre. De azért futtában boldogboldogtalanra ráherdült: „Kit temetnek? Kit temetnek?” Sokan lekacagták, sokan összekáromolták, mások rá se hederítettek. A bizonytalanság ingoványos lápjába tévedt Julis néni; minden lépéssel sülyedett, sülyedett lefelé; hanem azért csak ment, mint a bolond óra, előre. A harang egy utolsót kondúlt, elhallgatott.

A négy krajcár mártírja összerentent, mintha valaki jól hátba vágta volna. A harang elhallgatott, a menet kiért a temetőbe! Most már hová? Most már merre? Kínos keserves gyászában könny sajtolódt a szeméből. Butának, Isten bolondjának szidta le magát, hogy épen ma kellett elkésznie. Utolsó garasát is az ügynek áldozta, még sincs semmi látatja.

És, szégyen, nem szégyen, Julis néni ott a nyílt piac során sírt, sírdogált, mintha jövedelmes halottat siratna.

Vagy háromszor megfordult a saját tengelye körül, révedező bárgyúsággal nézett valami mentőszál után. De az esze megállt, nem bírt újat gondolni.

Ekkor, Kátai Zsóka, testvére a nyomorúságban és halottsiratásban, beléje botlott. Már ugyan messziről integetett neki piszkos zsebkendőjével, de Julis néni befelé nézett, nem látta. Zsóka hát megbakkantotta oldalról a botjával.

- Bakk! Bikmakk! Mit ácsorog itt Julis néni?

Julis felrettent elalélásából és úgy nézett vigyorgó társára, mintha az a másvilág követe volna. Nem bírt szóhoz jutni, csak tántorgott.

- Hej, hej, Julis néni! Hogy a kis kutyába maradhatott épen ma el erről a mágnás-temetésről? Olyan nagy fehér pénz ütötte volna a markát, mint a mienket. Ni!

Azzal kigöngyölte szennyes vörös kendője csücskéből a sirató-pénzt; s diadalmasan odatartotta néma sorsosa orra alá.

Egy ezüst korona volt.

Julis néni először elsápadt, azután elbíborodott, azután violaszínben kezdett játszani az arca. Az a tenger keserűség és magauítálás, ami céltalan versenyútja közben elborította lelkét: most megháromszorozódott, vaspántokkal szorította össze a szívét: az el nem sírhatott könnyeket fölverte beroskadt szemének szürke tavába; a száradófélben levő tavak megteltek vízzel és kiöntöttek. Kibuggyant a fájdalmak esője Julis néni szeméből, görcsös rázkódással sírt, sírt, zokogott.

Kátai Zsóka szívét megütötte a szájalom. Elrejtette a hatalmas összeget és vigasztalásra fogta a dolgot:

- Na, na, nénémasszony. Ugyan már na! Hiszen nem a világ. Lesz még szőlő, lágy kenyér. Igaz, hogy a felekezetünk koronája hiányzott, mindenki észrevette; de hát nem utolsó nagy halottunk volt ez a mai, csak lesz hozzánk olyan jó az a kegyelmes Úristen. Na. Sohse sírjon kend; tudom zokon esik, de nem halunk bele.

Julis néni csak csóválta a fejét; csak ingatta, csak rengette a fejét; a kezével meg olyan lemondó csapásokat csapott, mintha már mindennek vége volna.

- Jaj, jaj, jaj, mindenható egy Isten, hogy lehettem én ma olyan nyomorúlt, olyan földneheze butája! Egyszer sütné ránk a nap, nekem akkor is szembehúnyósdit kell játszanom. Óh, ti vén gyalázatos szemek! Ti rossz házórzó kutyák: fülek! Nem bírtatok szólni, mikor eljött a vigyázás órája? Nem kár volna porba taposni benneteket. Egy korona! Egy ezüst korona! Tizenkét járat egyszerre! Egy heti keresményem oda, oda, oda.

És elkezdte öklözni vén bolond fejét, szemét, fülét, hogy nem tudtak vigyázni, mikor a vigyázás órája eljött vala.

Kátai Zsóka sokallotta a dolgot. Nyílt utcán voltak, emberek jöttek-mentek, bámúltak rájuk. Megfogta a Julis asszony kezét és gyöngéden húzni kezdte magával.

- Jöjjön kend, ne álljunk itt csudabálványt ezeknek a szájatáti népeknek.

Julis megbicsakolta magát. Nem állt kötélnek. Felütötte lekókkadt fejét, mosolyogni próbált:

- Hehehe... Bolondság. Nagyon gyenge szívem van. Hát Zsóka, csakugyan? Mind egy-egy koronát? Mind?

- Harmincegyen voltunk. Mind.

Julis néni megint feljajdult, mintha kést ütöttek volna a szívébe.

- Óh, csak én nem voltam ott! Egy ezüst korona! Egy drága ezüst koronát ejtettem a kútba.

Hirtelen valami veszedelmes láng lobbant fel szürke szemében.

- Mutasd azt a koronát, te! Hátha nem is igazi korona?

Kátai Zsóka sértődötten nyúlt a zsebébe:

- Már hoggyne volna!

Óvatosan kivette és hüvelyk- meg mutatóujja közé fogta, úgy mutatta.

- Hadd lám!

Julis néni egészen közel hajolt a fehér fényes pénzhez, hogy jól lássa. Csakugyan egy korona volt, 1900-as.

Ekkor, mint a villámlás, csak fölillant a pénz a levegőbe, nagy ívben elrepült a kocsiút szélére, ott élén gördülve épen egy kanálisrostély irányában karikázott. Megállt. Zsóka még annyit se bírt mondani: vaskalap, - már Julis macskaugrással megcsípte a kiütött pénzmagot és se szó, se tartomány: belevágta, beletaposta a kanálisba. A szép ezüst korona elmerült.

Kátai Zsókanak csak most kondúlt meg az ütője. Irgalmatlan haraggal és sivalkodással veselkedett neki „kapitány“-ának. Egyenesen a szemét akarta kikaparni.

- Rabló! Tolvaj! Tolvaj! - kiabálta eszeveszetten.

- Ha én nem: te sem! - lihegte Julis néni.

Ölre-birokra kaptak, egymás kontyából tépett zászlót bomlasztottak; míg egy udvarias rendőr be nem kísérte mind a kettőjüket a kapitányságra.

A LENGYEL HERCEG.

Levinszky, mint egy radikális újság munkatársa, kardrázó Bayardjául szegődött a Magyarországon még félénk szavú feminizmusnak. Elhatározása jóformán hősi tett volt, mert Debrecen puritán levegőjében csaknem törvénytelen zengéssel zengett még akkor minden szabad szó. De Levinszky vállalta az úttörők tragikus sorsát: vesszen az egyéni népszerűség, ha a jövő társadalom megalapozásáért bonthat lobogót. Egyetlen, remekbe csinált kis lányát, Margitot is, szabad szárnyára eresztette: legyen színésznő, ha arra sodorja hajlama. És a kis lány már a harmadik évet tapossa a Nemzeti Színház színpadján, mint a Színi Akadémia növendéke, néma szereplőként.

Az újságíró, aki lengyel hercegi családból származtatta magát s akinek becéző neve az egész városban: „lengyel herceg“, tollal és torokkal küzd a feministák zászlója alatt. Minden csütörtök este felhangolja lelke hegedűjét és órás beszédekét vág ki lumpolástól elrozsdásult bariton hangján.

- Hölgyeim! Szabad hölgyek! Testvéreim a jövőben! Ennek a világmegfordító gondolatnak, amelyért én is soraitok közé álltam, Debrecenben már száz évvel ezelőtt élt és csatázott az első magyar bajnoka. Tudjátok-e, ki volt ez a korát megelőző lángész? Megmondom: Csokonai Vitéz Mihály volt, a *Dorottya* halhatatlan írója. A magyar irodalomtörténet-írók, ezek a bepókhálósodott eszű kényszertudósok, vakondokok módjára mászkáltak körül az isteni Csokonai munkáit; berágták magukat, mint az egerek, minden könyvébe; megolvasták: hány sort írt, milyen rímeket használt, kikkel pityizált Debrecenben vagy a Dunántúl. Csak azt nem látták meg benne a nyavalyások, amit én fedeztem föl: a feminizmus első magyar apostolát! Igen, hölgyeim, a Vitéz Mihály *Dorottya*-ja tulajdonképpen a női felszabadulás szimbóluma. Persze, még akkor nem lehetett olyan vakmerő szabadsággal szólni, mint nekünk ma; de akinek szeme van, kiolvashatja azokból a remek pergésű sorokból, hogy itt a jövő zenéjéről, a felvilágosodott és szabadabbá lett asszonyokról van szó. *Dorottya*: a férfiak rabszolga-igájából föniksz-madárként kiszálló magyar dáma! A ti elődötök! A ti Éva anyátok! Tisztelet nevének! És dicsőség a költőnek, aki megálmodta jövőtöket, asszonytestvéreim; dicsőség Vitéz Mihálynak!

Az egész gyűlés egy éljenriadásba csapott össze, mint valami eleven, zajongó lángtenger.

Levinszky megittasodva folytatta:

- Indítványozom, hogy társaságunk minden tagja Csokonai medál-képét hordozza gomblyukában, a szíve fölött, hogy mindig szemünk előtt álljon az ő drága képe. Egy darab ára húsz fillér legyen. Én mindjárt előfizetek háromra. Itt van hatvan fillér. Tessék.

Leszúrta a három nikkelpénzt, megtörülte izzadó homlokát és fenségesen hajlongott a feministák felviharzó éljenzése közben.

Ezt a sikerült estét három kolumnás cikkben írta meg a saját újsága számára, mint „kiküldött tudósítónk“. Azután a *Kis-Biká*-ban ülte meg ünnepi torát, tizenhárom üveg sör kísérete mellett;

ebből kilencet maga gyúrt le, négyet egy éhenkórász riporter, akit ő fedezett föl a magyar újságírás örök dicsőségére.

-66-

Levinszky soha nem ivott bort, csak sört. Az árpalé sajtóságos, keserű melancholiába ejtette Lengyelország elszakadt fiát s ilyenkor lelkével vonított a tele holdra, ahogy ő szokta mondani. Elhanyagolt nemzetének sok százados fájdalma zokogott mélydöngésű hangjában s ilyenkor megszépült a csúnya kis ember; savószerű szeme sötétebben ragyogott, Petőfies ádámcsutkája hősiességgel ült ki sovány nyakán; kis gidaszakálla hegyesen rezgett, mint valami gyilkoló panganét.

A kocsmából egyedül vágott neki az éjszakának. Május gyönyörű csillagai mosolyogva ragyogtak a sötétkék mennyeboltozaton, mint egy óriási operaháznak a boltozat-csillárai. Levinszky nagyon szerette a tavaszi csillagokat; levette kalapját és fölintegetett hozzájuk:

- Szervusztok, apró kis pikolóknak!

A holdat fizetőpincérnek hívta, a csillagokat pikolóknak.

Útja valahogy a Csokonai szobra felé sodorta. Ahogy rápillant a hangtalan ércemberre, egyszerre fejébe szökken a vér, a halhatatlanság mámore megrázza, mint valami szédítő illatözön; rajongó lelkesedéssel rázza rongyos kalapját a mosolygó Anakreon felé. Azután egyet gondol, átlép a szoborkert vaskorlátján, felmászik a márvány talapzatra s hajadonfővel messzeható hangon rákezd magános monológját az éjszakában:

- Csokonai Vitéz Mihály! Vitézek vitéze, diákok diákja, ősöm, apám, Jehovám, poétám, mindenem! Te szent bohém! A szabadságimádó, leigázott lengyel nép fia vallomást tesz neked, az éj templomi csöndjében, hogy nálad nagyobbat nem ismer. Te hős, te próféta, te vátesz, te jós! Megjósoltad ezelőtt száz esztendővel, hogy 1896-ban utcánjáró kutya sem szeretnél lenni. Jólátod betelt: sintérek járnak palotáink előtt és a legnemesebb állat nyakába dróthurkot vetnek. Gyalázat! Gyalázat! Tiltakozom ellene a szent szabadság nevében! A kutya is nemes állat, az ember is nemes állat: hogy meritek egyiket is bántani? Hah, zsarnokok! Hiszen ti a kutyákat és az embereket egy mértékkel méritek! Rabszolgákká gyalázzátok a természet remekét! Reszkessetek, holnap egy öt kolumnás cikket mázoló fenséges pofátokhoz! Ti öltétek meg ennek az áldott fiúnak, ennek a félistennek - (itt elfakadt az ember sírva, de lenyelte könnyeit és dörgött tovább): Ti öltétek meg ennek az isteni fiúnak is a lelkét; hurkot vetettek a nyakába pribékek, börtönbe dobták, éhezettették, sanyargatták, míg meg nem írta a *Tihanyi Echót* és az *Arany trombitát*, hogy bömbölt dühében a tirannizmus! (Itt összezavarta Csokonait Sárosy Gyulával.) Evoé, evan Bacche, evoé! Evoé, dicső Csokonai! Evoé, magyar Bacchus! Szent elődöm az ivászatban és írászatban! Testvérem tintában és betűben. Elvtársam a zsarnokság gyűlöletében. Lengyel fejedelmi vér zubog ereimben, óh költő! De ha tudnám, hogy zsarnoki vér, megnyitnám a csatornáját - (ekkor kikapta nadrágja zsebéből penicilusát és fenn villogtatta): és kibocsátanám, hogy kutyák igyák fel! Kutyák! Akikre sintérek vadásznak. Csokonai Vitéz Mihály! Tudom, hogy szeplős voltál és szeretted a mustot; ezért vagyok én rokonod, bár lengyel hercegi családból származom. Lengyel vagyok, de büszkén vallom magyarnak magamat. És ha majd riad a végítélet harsonája -

-67-

- Szálljon le onnan az úr. Hallja! Menjen haza, ne kiabáljon itt. Ez csendháborítás.

Egy odatévedt rendőr, az eleven próza, így nyírta ketté a Levinszky költői zajongását. Ekkorára már egész csapat ember vette körül a szobrot és hallgatta nagy vidáman a késői szónokot. Voltak, akik ráismertek:

-68-

- Hiszen ez Levinszky, az újságíró. Szervusz, lengyel herceg!

Levinszky mosolyogva lengette nekik a kalapját. Azután a rendőrhöz fordult:

- Uram! Ön is a magyar államot szolgálja, én is. Ne bántsuk egymást. Én nem bántok senkit, csak Csokonaival beszélgettem. Ittam egy kicsit, de azért tudom, merre mutat a Göncölszekér rúdja. Arra van az én hazám. Óh, szerencsétlen Lengyelország! Jesce Polska nye zginula! Mint a nagy izé énekl. Magyar és lengyel: egytestvér, uram! Vagy nem? Hurráh Magyarország! Hurráh Lengyelország!

- Hurráh! - rivalgott a tömeg.

- Oszoljanak! - pattogott a rend őre. Levinszky is kiterjesztette két karját, mint az áldani készülő pap.

- Oszoljanak. Jó éjt, uraim!

Azután a szobor felé fordult:

- Jó éjszakát, apám!

Rossz kalapját keszegen a fejébe nyomta, bátorakat lépve, de mégis ingadozva, megindult arra, amerre a Göncölszekér rúdja mutat.

A Göncölszekér rúdja pedig egy kis kurta kocsmá felé mutatott ezen az éjszakán. Levinszky, mint a katonák szokták mondani: „feltartóztathatatlan előretörés ösztönével” nyomult minden bánatnak e földi temetője felé. Nem is nézte az utat, csak a szimatja vezette, mint a kipróbált vizslakutyát.

Amint így bandukol, a *János vitéz* belépődalát dúdolva, egyszer csak harsány kiáltás csapja

fülön:

- Levinszky úr! Megálljon! Álljon meg csak!

Háta mögött szaladó kopogás, lihegés, szuszogás. A lengyel herceg hátrafordul és megáll. Bevárja az ismeretlen ellenséget, vagy jóbarátot. Kicsit mozgott vele a föld és néha kettőnek látta az utána szaladó alakot.

-69-

Zsuzsi volt, az udvarbeli kövér szolgáló.

- Levinszky úr, azonnal jöjjön haza. Családi meglepetés várja.

A lengyel herceg egy picit megingott a váratlan hír hallatára; nagyot nyelt kettőt, levette viharkalapját, megvakarta a fejbubját és meredt halszemekkel bámúlt a két emberre szabott húsú Zsuzsira:

- Mi?

- Jöjjön haza! Családi meglepetés.

Levinszky gondolkozott és furcsát gondolt:

- Családi meglepetés? Hű, a kis késit, ezt nem vártam. Fiú vagy lány?

Azt gondolta, hogy a felesége hirtelen lebetegedett és kis Levinszkyt szült.

A cseléd már nem hallotta ezt az utolsó kérdését, újra neki eresztette a gőzt, messze döcögött már, mint egy két kerekű debreceni talyiga.

Levinszky csak bámúlt, félig sóbálvánnyá válva, mint a maga pusztulásának ártatlan Lóth-ja. Így hát az asszony megszorodott volna? Hm. Cifra egy munka ez. Hiszen ha jól felgondoljuk... És elkezdte az ujjain visszafelé számlálni a kilenc hónapot. De nem jött ki, sehogysem jött ki. Érthetetlen! Nem is látszott azon az asszonyon semmi. Még ezelőtt egy jó héttel ugyancsak megtapogatta, de rendes állású volt. Látszik az, mikor már nő a ház eleje. Hejnye, a kutyateremtésit ennek a nemjő világnak! Még ez csapta csak meg a peteket!

Ekkor egy tragikus gondolat villant fel gőzölgő agyában:

- Az a gyerek nem az enyém. Másé! Az asszony félrelépett. Hű, a keserves mennybenlakozóját...

-70-

Megtapogatta zsebét, benne volt a penicilus. Nagy elhatározás kúszott föl szívéből az agyvelejébe: megölöm az asszonyt!

És most már határozott léptekkel, zordonan tartott hazafelé.

Amint az udvarra belép: gyereksírás vágja szíven. Még pedig jótorkú gyereké. Levinszkyvel egyet fordult ez a szép világ. Szemébe vágta kalapját és benyitotta a pitvarajtót.

A pitvarban sárga kis gyermekkocsi, benne egy sivalkodó embercsemete. A kocsi mellett, csak most néz nagyot a lengyel herceg, Margit áll, az ő kedves, szép és okos leánya. Hát az asszony? Benyilaz egy öldöklő oldalpillantást a szobába: az asszony ott sír, az asztalra borúlva.

Na, most már mi ez? kérdezte Levinszky magától. Az ágy rendben; az asszony felöltözve; a gyerek a kis kocsiban, az ő Margit lánya a kocsi mellett. Hogy jöttek ezek így össze?

Tarkójára taszítja kalapját és rozsdásan zörgő, mély hangján elbömböli magát:

- Hát mi baj? Az istenit!

Levinszkyné fölriad. Itt a férje. Gyere csak, gyere, épen jókor jöttél.

A lengyel herceg még egyet ordít:

- Mi baj? Mi?

Levinszkyné, mint egy falusi Niobe, könnyé válva, rámutat a kis színésznövendékre:

- Ott van a drága! Ott van a kedves! Ott van az aranyos! A te szerelmes csemetéd! Megbabázott!

Levinszky fejből tisztul a köd. Kezdi érteni a dolgot.

- Micsoda! Ez a prunkó a tiéd?

Margit nem sír. Csendesen szól:

- Az enyém.

Levinszkyné el kezd kiabálni:

- Bukott kisasszony! Elbukott! Elbukott a gyalázatos! És még volt szeme hazajönni, világcsúfjára.

- Volt. - Mondta rá keményen a kis színésznő.

Levinszky nem tudott se köpni, se nyelni. Az asszonyra nézett: elborúlt; a leányára nézett:

-71-

könnye csordúlt; a kis evickélő emberre nézett: rebesett a lelke és kacagás bizsergette szívét. Még ilyen nem pipált, mióta kétágú. Agyonüsse ezt a huncut bestiát? Aki gyalázatot hozott az ő nemesi nevére. Minek üsse? Agyon van már az ütve úgysis.

Rettentő nagyot kiáltott Margitra:

- Fiú vagy lány?

A hatalmas hangtól a kis emberben bennrekedt a szusz. Elhallgatott. A színész nő csendesen felelt:

- Fiú.

Levinszky jó nagyot ütött öklével az asztalra, úgy, hogy egészen elzsibbadt a keze. Ebbe az ütésbe kiviharozta haragját. Utána kezdett lehűlni, lecsendesülni. Egy széket húzott a kis gyerekkocsi mellé, ráült lovagolva, állát a szék támlájára fektette és nézte, bámulta a kis csemetét sokáig. Felhajtotta a takaróját, megpacskolta fehér kis testét.

- Fiú ez. Csakugyan fiú.

Azután a lányához fordult:

- Hol vetted ezt, te! Te mulya!

Margit dacosan egyet rántott a vállán:

- Az isten adta.

Levinszky megint háborogni kezdett:

- Ne feleselj velem, mert kapóra váglak. Felelj illedelmesen. Ki az apja ennek a gyerekeknek?

- Toronyi Tamás.

- Ejnye. Ki az? Mi az?

Margit megint vont egyet a vállán. Nem akarta megmondani. De az apja szeme forogni kezdett.

- Megállt benned az ütő? Mi az a Toronyi?

Levinszky Margit dacosan vágta ki:

- Színész a Királyszínházban.

Levinszky köpött egyet.

- Marha. Nem tudtál akkor már egy gróft fogni?

Erre a kis színész nő sem állta tovább a dicsőséget, eltört a kis mécsese, keservesen kezdett zokogni.

Levinszkyné fájdalmas kárörömmel gúnyolta:

- Sírhatsz már, drágalátos kisasszony! Csakhogy most már késő. Hanem hát jól van ez. Színész nőnek kell adni egy becsületes anya leányát! Köszönd az apádnak, aki elég bolond volt, hogy hallgatott a te számár fecsegéseidre. Amit most eltörtél, azt nem ragaszthatod össze többet. Bukott kisasszony.

Levinszky megsokalta az asszony regnálását; rámordúlt:

- Bukott kisasszony. Te is elbuknál, számár.

Levinszkyné fölcsattant a magas éjig:

- Ki? Én? Én buktam el?

- Te hát. Mit jajgatsz! Igaz, hogy én buktattalak el, törvényesen; de mi a frász a kettő közt a különbség? Semmi. Te is csak kenyérre kened a vaját, mint más. Gyerek: gyerek; egyformán születik, akár mondva készült, akár amúgy. Sohse búsulj, fiam; megesett ez mással is, még sem rogyott le a csillagos ég. Szép kis kölyök, eszem a lelkét; megéri azt a kis fáradságot. Hogy hívják?

Margit könnyein keresztül mosolygott:

- Lacikának.

Levinszky hozzádörzsölte pemzli-bajuszát a kis ember arcához; bolondos szavakat gügyögve neki. Lacika először hunyorgatott, azután furcsa grimaszokat csinált, szepegett-piszegett, míg végre eltört a mécsese.

Fiatal, kis anyukája ringatta, csitítgatta kedvesen.

Levinszkyné nem volt se holt, se eleven. Mit! Hát ez az ember ennyibe veszi az egészséget? Még csak nem is káromkodik egy retteneteset? Még csak le sem törí annak a gyalázatosnak a derekát? Ezt már nem lehet kibírni. Kapta magát, gyorsan levetkőzött és lefeküdt. Takarójába dugta a fülét is, hogy többet egy szót se halljon.

Az idő már hajnal felé járt.

A lengyel hercegre még nem ért rá az álom. Mosolyogva bámulta az apró, kis szentet, amint édes anyja mellén dőzsölve csüngött, mint egy pióca. Szuszogva, fúldokolva szívta az élet eleven kútfejét.

A kis színésznő pedig, csöndesen ringatva térdén, halkán, mintegy félálomban dúdolászta:

- Kicsi baba, te rossz baba! Ki fia vagy? A mamádé. Ki a mamád? Nem hercegnő, nem is grófnő, csak egy szegény, kis színésznő. Aludj, aludj, kis emberke, álmodj szépet. A te anyád nagy bolond volt; miért bolond az anyukád, kis Lacikám, csöpp virágom? Azért bolond, mert apádat, a svihákot, elengedte: hadd repüljön, hadd szaladjon, világ-végig meg se álljon. Nem is adott egy fillért sem, nem adott kis Lacikának; pedig bizony jó lett volna, kis fiunak takaróra, pirosselyem takaróra, ezüstfehér kis kocsira, csipkés, selyem kis párnára, hogy az én csöpp madaramnak lett volna szép, szőke fejét mire hajtani, nyugodtan. De az anyád nagy bolond volt; azt a tolvajt, ki meglopta, kirabolta: nem is adta törvénykézre, szabadjára bocsátotta, menjen, merre más nap jár. Minden bánat, minden nehéz keserűség, nyomorúság: az ő vállát, az ő szívét töri, töri, míg csak él. S még azok is, akik neki úgy szülői, mint neked én, még azok is meggyalázzák, arcúl verik, lelkét hamis, rossz szavakkal ostromozzák. Mert anyukád, kis magzatom, nem hercegnő, nem is grófnő, csak egy szegény, kis színésznő. Aludj, aludj, kis madaram! Édes anyád lágy ölében álmodj szépet, nagyon szépet...

-74-

A lengyel herceg sírt. Fáradt szemeiből szaporán potyogtak a könnyek. Lefutottak fakó arcán, elrejtőztek, bajusza Bakonyába, gidaszakállán végighúzódtak és beüzüstözték pecsétetes Ferenc József-kabátját. Nagyon meghatotta leányának ez a pusztába dalolt panasza. Ittas is volt, hát könnyen állott nála az elérzékenyülés.

Rátette tintás kezét a Margit vállára és azt kérdezte tőle:

- Most már mibe kezdesz? Miért jöttél haza?

A kis színésznő elnézett messze, a semmibe:

- Lacikát beadom a lelencházba, én pedig megyek vissza Pestre. Egy évem még hátra van. Nem akarok egészen letörni. Feminista vagyok!

Büszkén ütött leányos kis mellére.

Levinszky nagyot nézett és lassan fölemelkedett:

- Feminista? Te is?

- Én is. Magam fogom megcsinálni az életemet. Férfi nélkül. Van hozzá akaratom. Megmutatom!

Ezt olyan szépen, olyan férfiasan mondotta, hogy Levinszky oda volt.

- Margit, Margitkám! A vér csak nem tagadja meg a vért: lengyel herceg volt a mi ősünk, most benned mintha az egész múltunk újra támadna. Szeretlek, becsüllek. Az anyádra ne hallgass, mert az egy debreceni hájfejű civisnek a leánya; soha nem érti meg a mi lelkünket. Soha. De mi ketten tartunk össze. Én is feminista vagyok. Szabadságot a nőknek, míg új világ nem épül ezeken a régi romokon. Lacikát pedig majd eltartom én!

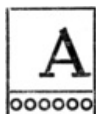
-75-

A kis színésznő mosolygott. Lám csak, az apja is a felvilágosodás zászlója alá esküdött. Olyan jó, olyan szép volt ez a találkozás. Laci már elszenderedett, valahol az angyalok mezején járt álmában. Levinszky hangosan, ritmikusan hortyogott. A lengyel herceg pedig kezébe fogta leánya kezét és nézett reá, hosszan, hosszan, meghatottan és büszkén, míg könnybe nem lábadt a szeme újra.

KÖD ÜLT A LELKEMEN.

-76-

fiumei kikötőből elindult velem a Halál hajója.

Beteg voltam nagyon. Már túl az életen, de még innen a halálon. Hazulról azért vittek el, hogy lássam az Adriát és haljak meg az örökragyogású Délen. Az álmodó magyarok sorsát vonszoltam én is a vállamon: amit jobb napjaimban földhözragadt szegénységem miatt nem érhettem el, elhervadásom szakában, napjaim lehullása idején, költözködő lelkem elszongítására láttatták meg velem. Üdvözlégy Thalatta! Üdvözlégy, morajló végtelenség! Te vagy az elmúlás tornáca; te hozzászoktatod rémledező testemet a semmibemerüléshez. Tenger mellett könnyebb a halál.

Portore fantasztikus sziklakapuján átsuhant hajóm és átsuhant velünk az élet. Még nem hagyott el egészen. Az Adria kékeszürke háta, mint egy roppant cethal, táncolt alattunk. Szabadságot dalolt fölöttünk a Velebit bizarr ormairól szabadult szél. Távolról Cherso szigetje rémlett föl, halaványan, mint a tengerbe merülő álom. Mignon dala sírt föl emlékezetemben:

Dahin, dahin möcht' ich mit dir, oh mein Geliebter, ziehn.

Lelkemnek ebben az időben különös villanásai voltak. Az események és a dolgok megóriásodtak képzeletem ködében. Álmaim átfolytak a valóságba; magam mintha két emberré szakadtam volna, s egyikkel ravaszul és kétségbeesetten figyeltem a másikat. Eszem még nem hagyott el, de a fantáziám sebet kapott és vérzett. A Hamlet sorsától féltettek, akik mélyebben ismertek.

-77-

Nem bírtam ezt a gyötrelmes életet.

De hajóm már partot ér. Itt pirosznak rám üde zöld keretből a cirkvenicai kis házak. Mintha csak festve volna az egész. Különszakadva, arisztokratikus magaslaton áll a Therapia palotája; József királyi herceg parancsára nőtt ki a dalmát kövekből; én már a hajóról úgy néztem rá, mint Claudius dán király helsingőri várkastélyára. Ott fogok én meghalni, a sorsomat intézők parancsa szerint.

Az autó röpült velem; s egy hosszú pillanat múlva már a Therapia hatalmas korridorjában ültem.

Október utolja volt. Sírt bennem a lélek, a hogy lenéztem a tengerszorosra. Ezüstös-kék ragyogásban fürdött az édes Adria; cicázó delfinek kergették egymást a moló tájékán; gyémánteső szikrázott róluk, mikor hatalmas ívben fölszínre vetődtek. Andalító némasággal úsztak a határon fehér és piros vitorlás bárkák. Veglia szigetéről vékony füstoszlop szállt a levegőbe; olyan görögös szépséggel tündökölt messziről a Velebit oromcsoportozata, mintha a Homérosz istenei most szállottak volna le rá. Az abbáziai part óre, a havasfejű Monte Maggiore, soha még festőibb pompával nem feszítette homlokát az égnek. Óh fáj nekem itthagyni ezt a világot! Istennek ezt a gyönyörűséges kertjét! Adj halasztást halálos pörömnek, fekete bíró; hiszen ez nem Nápoly még, hogy meghaljak utána.

Az alkonyatok isteni színjátékát soha nem felejttem el. A mindenható Nap palástjának aranyos uszálya átfeküdt az egész Adrián. A suhanó hajók, a kis halászbárkák álomszerűen fürödtek folyó aranyában. Nyugaton bíborban lángolt a mennybolt; istenek alkonyatabeli tűzözön öntötte el a fél eget. A Nap bukott, hanyatlott, esett. De szinte zengett a mindenség attól a leírhatatlan színsugárzástól, amely ezt a tragédiát kísérte Beethoveni zeneképpen. Azután mély gyászt öltött a napját sirató Eg; a tenger opálszürke színbe merült, a hullámok ezüstszegélye lekopott. Egy rozsdavörös vitorlás, fekete bárka úszott el Cirkvenica előtt; a leereszkedő alkonyatban a bolygó hollandi átkozott hajójának láttam.

-78-

Itt halok én meg, ezen a hazátalan parton.

A Therapia királyi parkjában tavaszi pompával virultak még a virágok. Vastag, kékeszöld kaktuszok hegyesen rengették levelük szuronyát; az alacsony legyezőpálmák finom, sugárba omló lombzatán vidorán táncoltak a napsugarak; csak a gyászciprusok sötétzöld gárdista sora emelte föl néma mementóját: ez itt a Halottak Szigete. Itt soha nincs hervadása a természetnek; itt csak az ember él és hal, hirtelen lehulló virágjaként a múlandóságnak.

Itt halok én meg. Az Adria lesz a koporsóm.

Emberek jöttek, emberek mentek. A Therapia a nyomorúság fényes, szomorú szállója. Nem néztem a szemükbe sem; csak magamat láttam volna bennük.

Napjaim összefolytak; éjszakáimat néma denevérek röpítették suhogó szárnyon. Ez a lovagvárarcú bajterem tele volt szárnyasegérrel.

Holdfényes estéken romantikus toborzót jártak az épület homlokzata előtt.

A világ messzemaradt mögöttem. Csak úgy hallottam múltómódon fölrémlő zaját, mint valami roppant malom távoli zúgását.

Már nem is éltem az élőkkel. A halottak árnyékcsapatával haladtam a nagy sötét híd felé, amely a másik partra átvezet...

-79-

Egyszer csak, egy fiatal reggelen, valami fehérség lobog föl a Therapia emelt terraszán. Ott szoktam átsétálni az alkonyatot és a reggeleket. Most valaki megelőzött.

Nem mentem le, csak az emelet korridorjáról bámúltam az ismeretlent.

Fiatal lány volt. Az arca fehér, ruhája fehér; fátyola is fehéren habozta körül fürge kis alakját. Mindig szaladó lépésekkel ment; egyik oldalról a másikhoz suhant; olyan zajtalan tovalebbenéssel, mintha cipője nem is érné a márványköveket. És kacagott. Egyedül volt, nézte a tengert, szaladt és kacagott. Azután eltűnt s egész nap nem láttam.

Én nem jártam le a közös ebédlőbe. Bántott, ha valaki rámnézett. S azt gondoltam, most mindenki rám néz.

Egy budapesti orvosnak a felesége lakott azon a folyosón, ahova az én ablakom is nyílt. Vért köpött és mégis táncolva járt a lépcsőkön. A halálsejtelelem nyugtalanságával akarta leszedni virágát minden órájának; ki tudja, meddig élünk? Élünk. Kártyázott, zongorázott, billiárdozott, csónakázott és intrikált. Irigy volt, gonosz volt, szánnivaló volt; mert tudta, hogy nem sokáig él. Szerette kijátszani, ugratni az embereket. Bolond ötletei voltak. Le kellett élnie minden percét, hogy felejtse a háta mögött lappangó rémet. Nem kímélte magát, de másokat sem hagyott soha békén. Ilyen asszonyt én még nem láttam.

Bánthatta, hogy velem nem tud kikezdeni. Én nem barátkoztam senkivel. Reggelenként elsétálgatott az ablakom alatt; bemosolygott és ravaszul villantott szürke szemével: miért nem szól uram?

Lassanként rájöttem, hogy azt a fiatal, kacagó, fehér lányt ismeri.

Ez a különös lélek babonás hatással volt rám. Föl-fölragyogott előttem; láttam sugárzó fekete szemét, alabastrom arcabőrét, lobogó fátyolát; hallottam félelmetesen vidám kacagását. És nem akartam hinni, hogy én még meghalok.

Egy délután, a hogy kilépek a szobámból, éppen a fehér lány arca kacag rám karhosszúságnyról. A doktorné viszi, karját karjába öltve. Megkövültem és megnémültem. A ravasz pesti asszony egy hirtelen gondolattal rámnevet:

- Nem ismeri Maróthy Elzát? Jőjjön, hadd mutassam be.

És bemutatott bennünket egymásnak.

Elza nem sokat törődött velem. Megcsöngette kacagásának kis ezüstcsengőjét és ment tovább. Én visszamaradtam. Azt mondja a doktorné:

- Jőjjön le ma este a társalgóba. Nagyon jókedvű kislány ez az Elza. Egy miniszteri tanácsosnak a lánya. A maga nevét már ismeri. Talán a bátyja együtt járt magával az egyetemen. Jőjjön le. Majd bekopogunk.

Azzal elszaladt Elza után.

Beültem a szobámba. Valami homályos emlék merült föl emlékezetem tavából. Maróthy Elza... Egy Maróthy-fiút csakugyan ismertem az egyetemen. Annak is ilyen perzselő fekete szeme volt, mint ennek a lánynak. Egyszer az újságból olvastam, hogy a lánytestvére, szerelmi bánatában, főbelötte magát. Emlékszem, milyen irtózatosságtal láttam akkor a szobaszőnyegén végigterülő úrileányt, akinek fehér homlokából csöpög a piros vér.

Beteg fantáziám hirtelen átfestette a valóságot a maga kedve szerint. Iszonyú gondolat kezdett felőriásodni rémült lelkemben: ez a Maróthy-lány lőtte főbe magát s nem halt bele; csak kedélyrázkódás áldozata lett; most félőrülten járja a világot. Igen, mintha olvastam volna, hogy Maróthy Elza megtévelyodott. Irgalmas Isten, hát ő volna, ez? Hogy került ez ide Cirkvenicába? Miért hozták éppen ide, hogy én is lássam? Micsoda hely ez a titokzatos, magános lovagvár? Micsoda borzalmakat tartogat még számomra ez a rövid élet? Hova kerültem én? Hova hoztak engemet, olyan rejtelmes óvatossággal?

Megállt a szívdobogásom, a fejemben valami szörnyű fény villant át.

Remegve nézem a szobámat: nincs itt áruló jele annak, hogy élve eltemetettek átkozzák benne az időt? Nem lesnek itt engemet rejtett szemek valahonnan? Hátha most is rámnéz valaki, s látja hamuszínűre sápadt arcomat, rémülőre tágult szemem feketéjét? Hátha éjszaka, mikor alszom, bejön valaki szobámba s itt áll sokáig a sötétben az ágyam előtt? Hátha nappal is követő árnyékként suhan utánam és kilesi minden gondolatomat? Álmomban talán össze-vissza beszélek s valaki hallgatja, fölírja rémlátásaimat? Hátha én már innen soha ki nem szabadulhatok? Soha nem láthatom a hazámat, a városomat, az édes anyámat? Egy óriás koporsóban sorvadok, rámszárták a fedelét, nincs levegőm, megfulladok, megfulladok!

Ki akartam rohanni, de az ajtómon háromszor kopogtattak.

Mi az? Ki az? Értem jöttek?

Odakinn fölcsendül a Maróthy Elza kacagása. Aha, a doktorné sürget. Várnak.

Nem bánom, akármi lesz, de én nekimegyek ennek a borzalmas estének. Elgyávult lelkemet az akarát páncéljába ráztam és kiléptem.

Hogy néztek rám! A doktorné szemében hideg rémület reszketett. Elza visszás vidámsággal röpködte be a folyosót. Az eleven halál fehér pillangója.

Az egész hatalmas baj-vár üres, kongó, sötét. Csak mi hárman tévelyogtunk benne.

Megindultunk a társalgóba. Le a földszintre.

Hallottam, hogy a doktorné halkán ezt mondotta magának útközben:

- Ma nehéz napom lesz.

Új rémület fogott el. Mit akar ez a ravasz asszony? Hova csalnak engemet? Talán egy fekete zárt kocsni áll lenn a kapu előtt, abba bedobnak, bezárnak és visznek az iszonyatok poklába. Nem jobb volna visszarothonni szobámba? Nem. Akármi lesz, nekimegyek.

A doktorné karonfogott s úgy jött velem. A fehér lány előreszaladt.

Amint a lépcsőfordulónál kilépek a nagy oszlop mögül: a borzalomtól gyökeret ver a lábam.

Maróthy Elza ott ül egy lépcsőfokon. Gyönyörű fehér selyemruhája söpri a szőnyeg porát. Balkezét a térdére nyugtatja, különös fejét a tenyerébe fekteti, szemepilláját húnnyóra zárja és halkán monológizál:

- Hallom, hallom, mit beszélnek. Rólam folyik a szó, tudom. Hiába titkolóznak, én a falakon is keresztüllátok.

Ez a leány örült.

A szívem úgy vert, majd leszakadt. A doktorné rám nézett; fehér volt, mint a fal, de mosolyogni próbált:

- Tréfál. Csak tréfál. Így szokta Elza. Nagyon jókedvű lány.

Maróthy Elza fölállt és álomjáró, imbolygó lépésekkel ment előttünk. Mintha nem is tudná, hogy itt vagyunk. Ment egyenesen a társalgóba. Mi utána.

A hatalmas bíbortónusú teremben csak egy villanylámpa égett. Idegen borzalom settengett az árnyékba vesző háttérben. A tengerre néző ablakok úgy meredtek reám, mint az éjszaka besandító rémének óriás szemei. Csönd fagyott itt rá a lélekre; az élet mintha ravatalra lett volna terítve. Sötét angyalsereg járatta itt táborát.

-83-

A világított teremzugban, egy kis piros asztal mellé ültünk. Maróthy Elza szembe velem. A doktorné középen.

Én nem voltam ura egy szónak sem; de a fehér leány idegesítő jókedve hamar kivirágzott. Kacagva lobogtatta felém fátyolát s elkezdett gúnyolni:

- Mit bámúl olyan ijedten? Maga tanár? Nincs felesége? Miért nem házasodott meg? Nem örökölt semmit az apjától? Nekem húsz fillér a jegyajándékom, nem pályázik?

- Nincs pénzem, - mondtam iszonyodva.

- Kártyázni kell! - kiáltott rám Maróthy Elza. S egy csomó kártyát elébem dobott az asztalra.

Éreztem, hogy a vér elhagyja arcomat és nehezen verő szívembe tódul. A doktorné hökkent mosoly lárváját fagyasztotta arcára; de láttam, hogy a keze reszket.

Maróthy Elza lábát odanyújtotta az enyémhez. Parányi, fehér antilop-cipője rápihent a lábamfejére. Mintha valami különös üzenni valója volna. A szeme szemembe volt kapcsolva; szédületes mélységet sejtettem benne. Nem bírtam ki tekintetét, föl akartam állani.

Kint, az ablak alatt, mintha szürke rémek suhantak volna át.

A leány hirtelen felugrott és rám szólt:

- Miért nem dícséri meg a ruhámat? Talán nem tetszik? Ez a fátyol nem tetszik?

Fehér felhőbe burkolta magát.

- De nagyon szép, nagyon tetszik, - dadogtam. A szavak halvaszülettek meg ajkamon.

Maróthy Elza lassan közeledett felém. A fátyolával volt megakadva; két karjára fektette, úgy mutogatta.

- Nem lát maga? Hát nézze meg, na nézze meg, jól! Ez a selyem árnyékolás, ez a finom rojt, nem érdekes? Mi? Mennyire becsüli? Ötvenezer korona? Hm? De nézze meg hát, jól nézze meg!

-84-

Egészen hozzám hajolt és arcomhoz dugta fátyolát. Hátraléptem, mert az örület ragadós, s ez a lány egy újjnyira van hozzám. Ránéztem: háborodott mosoly játszott gyönyörű, alabastrom arcán. Ofélia visszajár? Hol vagyok én most? Az eszemben minden összezavarodik. Hamlet királyfi lelke vergődik bennem? Ez itt a helsingőri királyi palota? Ki ez az örült lány? Mit akarnak itt énvelem? Hiszen én nem olyan beteg vagyok, nekem a szívemet tépdeste véresre a halál. Az én elmém még világosan áll agyam tornyában, mint ragyogó fárosz a tenger fölött. Erővel bele akarnak kergetni az örületbe? Segítség! Elevenen akarnak eltemetni! Az örültek-házába hoztak, pedig én nem vagyok beteg! Menekülni, menekülni, míg nem késő.

Ezek a zűrzavaros gondolatok sikoltoztak bennem, de ajkam zárva volt; nem árultam el magamat. A doktorné fölállt és ijedt mozdulattal nyújtotta felém karját, valamit akart mondani. Én nem vártam meg; meghajoltam és kitántorogtam a borzalom cinterméből.

Odakinn valami szörnyű vihogás nyerített föl az ablak alatt. Figyeltek bennünket.

Fölrémledeztem a lépcsőn az emeletre s bezuhantam a szobámba. Bezártam az ajtót, az ablakomat kinyitottam: ha jönnek értem, kiugrom az ablakon és levetem magamat a mélységbe.

Úgy vártam ott, a sötétség pagonyában meglapúlva, mint a halálrazavart jávorszarvas, akit fölsvont fegyverrel üldöz a vadász.

Órák vánszorogtak át a múlandóságba. Mintha megőszültem volna. De nem jött értem senki.

Másnap a doktorné beszólt az ablakon:

- Jó reggelt tanár úr! Hogy aludt?

- Kitünően, - vágtam a szemébe.

- Nem haragszik a tegnapi tréfáért?

Ránéztem gyűlölettel, kezem ökölbe szorult. A szememmel akartam átszűrni ezt a kiállhatatlan

-85-

asszonyt.

- Maróthy Elza töredelmesen kéri bocsánatát, de igazán nem gondolta, hogy maga ennyire érzékeny.

- Az a szegény lány csöndes őrült, - mormoltam szomorúan.

A doktorné jóízűen kacagott:

- Dehogy! Nincs annak semmi baja. Szerepet játszott; próbára tettük a maga idegeit.

Azzal lerohant a lépcsőn.

Én csak álltam és bámúltam. Szédelegve forgott velem a világ.

Harmadnap már hiába lestem a fehér fátyolos leányt, eltűnt, mint egy különös álom.

Ma sem vagyok tisztában az egésszel: átéltem-e azt a félelmetes estét, vagy csak álmodtam?...

Azután jött a tavasz. A tavasz elhozta Lédát, a legromantikusabb leányt, akit életemben ismertem. A sűgár Léda elhozta a felelőtlen szerelmet; a szerelem a boldogtalan boldogságot, a boldogság a küzdelemre fölajzódást, a küzdelemvág az akaratot, az akarat pedig a drága életet. Lelkem megtisztult, testem megerősült, elmúltak bizarr és fantasztikus álmaim. Meggyógyultam.

Hanem a tengertől azóta félek: a tengeren szellemek járnak.

ÁLOM.

-86-

Mintha egy hatalmas hegytetőn állottam volna. Fekete volt a szikla, mint a pokoli bazaltkőoltár, melyen Beliál szokott áldozni az alvilági hatalmaknak. Nap nem ragyogott a magaslatban, szürke derengés fátyola borította a végtelen határt.

Alattam, szédületes mélységben, a világ morajlott. Úgy hallott föl hozzám szakadatlan zúgása, mintha nagy messzeségben millió nehéz lovas ügetett volna dobogó hídon át. A hamuszín levegő néha villózott, apró gyémántcsillagokat szikrázott ki magából; néha vörös bengáli fény festette fantasztikus képekké a mélység erdős és dombos tájait.

Nem láttam, de sejtettem, hogy odalenn valami szörnyű szép színjáték folyik.

Ennek a láthatatlan tragédiának csak a zenéje szűrődött el hozzám. Olyan elálmosító, zsongó morajlás volt ez, mint a vízesés távoli robaja. És mégis csalt, ingerelt, vonzott.

Rebbenéstelen szemmel bámúltam az ingerlő sötét mélybe, nem ismert erők forrongó fekete katlanába. Sokszor úgy éreztem, hogy a sziklatető megrendül alattam; néha mintha fölfelé emelkedném, néha mintha lefelé süllyednék.

Valami hideg lehellet suhintotta meg hátulról arcomat. Nem mozdultam. Kis idő múlva karomon éreztem hideg szorítást. Úgy rémlett, valaki áll mögöttem. Megfordultam s egy különös emberalakkal álltam szemközt.

-87-

Nem tudom, hogy szemközt állottam-e vele, mert arca nem látszott; egész alakja sötét, mély árnyékhoz volt hasonló, amely úgy sötétlett mögöttem, mintha csak magam vetettem volna.

Karomat önkéntelenül fölemeltem. Ekkor az árnyékember jobb karja is föllendült vízszintesre és a végtelen távolba mutatott. Messziről jövő különös hang ütődött a fülembe:

- Látod?

Akaratlan is abba az irányba néztem, amerre mutatott; de nem láttam semmit, csak gomolygó szürkéséget, amelyben sötétebb foltok tűntek föl és múltak el.

- Nem látok semmit, - feleltem - csak alakatlan ködöket.

Az árnyék most egészen mellém suhant; idegen hidegség fagyasztott át, amint vállamra tette sötét kezét.

- Csak szegezd oda szemedet erősen, meglátod, milyen szép panoráma kápráztat odalenn.

Karja rám nehezült. Mintha szemem az ő hatalma folytán új erőt kapott volna: a láthatatlan lassanként láthatóvá lett. Úgy rémlett, mély vízbe tekintek alá, melynek méhében különös, megdöbbentő jelenetek zűrzavara gomolygott.

- A természetes kiválás! - nyerített hátam mögött valami távoli Mefisztói hang.

Odalenn hangyabolyok rendkívül érdekes háborúja forrt. Hangyáknak kellett lenniök, mert végtelen láncolatban nyüzsögtek, mozogtak; kibocsátó fészük egyre új rajokat ontott s egy ellenkező irányból megindult másik raj vont élő gátat elébök; sokszor egymásba gabalyodtak, előremozogtak, hátravisszakoztak, különös geometriai vonalakban hullámoztak és cikcakoztak, mintha láthatatlan rajzoló eleven figurái lettek volna.

-88-

- Mik ezek? Kik ezek? - kérdeztem kíváncsian. És gyermeki öröm futott át szívemen: ilyen királyi játékszerről álmodtam én valaha! Eleven pici figurákról, amelyek emberi módra sorakoznak, indulnak, futnak, versengenek; parányi városokat építenek, pirinkó házakban laknak és fájdalomtalan bajjal játsszák előttem le az élet színjátékát. Hiszen ez isteni játékszer! - kiáltottam fel elragadtatással.

- Úgy van, - mondotta az árnyék, - ezt én vettem neked, ünnepi játékszerül, mert jól viselted magadat. Újesztendei ajándék. Úgy-e, milyen pompás? A törpék és az óriások csatája.

Törpék és óriások? Gyermekkorom gyönyörű tündérmeséi, hát valóra váltatok? Beteljesültetek?

Egész valóm kíváncsi, mohó szemmé vált, úgy néztem, ittam magamba a miniatűr alakok szívremegtető játékcsatáját.

Csakugyan, ezek parányi emberfigurák. De mind egyformák: mind törpe. Hol vannak az óriások?

- Nem az alakjuk óriás és törpe, hanem a belső gépezetük. Lásd, ezek a tömegben mozgó mind elevenebbek és harciasabbak; ezekben a szerkezet erős robajjal forog, gyorsan lejárnak s ha egyszer lejártak, nem lehet őket többé felhúzni. De azok ott, a félrevonulók, a magánosak, azok finomabb gépezettel vannak ellátva; ezeknek minden hamarabb megárt, de ezerszerre tovább jár a rugójuk. Ezek a törpe szerkezetek.

- És mi a cél? - kérdeztem. - Mi a játék tartalma?

- A játék tartalma az, hogy a durvább gépezetek összetörjék egymást, a finomabb szerkezetek pedig kiváljanak, megmaradjanak és újra csoportosuljanak.

- Érdekes, - mondtam én. - S most már olyan izgalommal kezdtem figyelni a nagyszerű játékszer produkcióját, mint a szenvedélyes turfista a dopingolt lovak előretörését.

Kis folyó-vonalak, parányi kővárosok, füstölgő pirinkó vaskocsik, apró négy lábú bogaracskák zűrzavarában tolongtak össze-vissza a durvább gépezetre járó figurák. Úgy tetszett, vezetőjük is van s egy mozdulatlan alak pedig hátúlról dirigálja őket. A tömegek összeomlanak, a hosszú vonalak felgöngyölödnek, a mozgó figurák gépezete hirtelen lejár, felfordúlnak s ott maradnak a miniatűr hegyecskék alján, parányi erdőcskék belsejében, cérnaszál-folyócskák habjaiban vagy gyűszűnyi tengerecskék fenekén.

- Aha! már fogynak a durvább szerkezetek, - mondja diadallal az árnyék.

És a fürgébb figurák csakhamar kidőlnek a sorból. Míg lehet, pótolják őket a főrendező, de egyszer vége szakad a láncolatnak. Most mozdulatlanul állanak a kis tömegek.

- Mi lesz most? - kérdelem izgatottan.

- Mindjárt meglátjuk, - dongotta messziről az árnyék-hang.

A finomabb szerkezetű figurák, az úgynevezett törpék, lassan megmozdúlnak. Búvóhelyekről előlopakodnak, kis csoportokba verődnek s messzelátókkal figyelik a durvább alakok egymástpusztító játékát. Mikor már alig van egy-két gyorsan mozgó: a finomabb törpék láncba fogóznak és álomszerű lassúsággal körre formálódnak. Ez a halk eleven kör-lánc bekeríti azt az egész tájat, ahol a játékcsata lezajlott.

- Az erősek kihaltak, most a gyöngékek áll a világ, - magyarázta az árnyék.

- Hát ez a természetes kiválás? - kérdeztem én.

- Igen. A gyöngék egymásra szorúlnak és nem bántják egymást. Csak az erősek szeretik az ilyen játékcsatákat.

Érdekes, gondoltam. De már nem láttam tisztán, mi történik odalenn.

- Menjünk lejjebb, menjünk közelebb, - szoltam a kíséremhez.

- Közelebb? - nevetett föl hideg, metsző nyerítéssel az árnyék. Jó, annál érdekesebb.

És megindultunk a hegyről lefelé.

Nagyon sokáig kellett mennünk; de az út olyan volt, mintha szárnyakon szállanánk lefelé. Hanem egyre különösebb lett a változás bennem és körülöttem. Ahogy közeledtem a miniatűr emberkének világához: egyre nőtt az alakjuk, vagy talán én törpültem egyre jobban. Igen, én törpültem, mert kísérő árnyékom egyre nőtt, óriásodott, úgy, hogy aggodalom fogott el s megálltam.

- Most már nem lehet megállni, - zúgott északi szélzúgással a fejem fölött s valami forgatag megkapott és sodort tovább.

A pici ezüstszalagok hatalmas folyókká nőttek, a játékvárosocskák megóriásodtak és zúgtak, a gyűszűnyi tengerecskék a végtelenségbe hullámoztak el; pirinkó vaskocsikból dübörgő ágyúszörnyetegek és vágató gőzmozdonyok lettek; s a hangyaboly emberi milliók sötét tömegévé rettenetesedett. Az a távoli andalító morajlás részekre tagolódott és borzasztó tisztán kezdettem kihallani belőle a fegyverek dörejét, leomló házak robaját, rohanó tömegek földrengető

dobogását; a levegőt szakgató jalkiáltásokat, fetrengő haldoklók nyögését, sebesültek ordítozását, az árvák szakadatlan siralmát, a megháborodottak idegtépő kacagását és sikoltásait. Félelem fogott el, halálráváltan szállottam lefelé. Valami vonzott, ragadott magával, parányi voltom olyan testvérien hasonlóan tetszett a miniatűr, vérző vagy lihegő játékgurák testéhez.

Fölöttem a fél eget beborító, kolosszusi vad árnyékfelhő lebegett: az én szörnyű kísérom. Mint közeli mennydörgés dörömbölt hangja fölöttem:

- Tovább! Tovább!

Belekavarodtam a véres-tüzes forgatagba. A hegytetőről olyan csöndes játéknak tűnt föl az egész, ideleenn pedig a végítélet iszonyatával zuhant a lelkekre. Éreztem a halál sötét szárnya csapását. Akármerre léptem: sírokba ütődtem és temetetlen halottakba botlottam. Láttam szegény anyámat, amint sírva támolygott az utcák szegletén, egyik fiának a nevét kiáltva. Láttam öcsémet, fegyveresen, ahogy körülfogják idegen vadalakok s eltűnik a füstfelhőben nyomtalanul. Láttam apámat, amint összerogyik a gyötrelmek terhe alatt és belezuhan egy nem neki ásott sírba. Egy hatalmas folyam hömpölygött előttem és ultramodern leleményességgel pirosak voltak a hullámai. Ezek és százezrek vánszorogtak nehéz megterheléssel, sok acélgolyóval, késsel és ásóval előre. Valami földöntuli üvöltözéssel, hörgéssel rázták az égre véres-sáros öklüket; arcukról verejtek szakadt, bluzok elején kis piros foltok lángoltak: talán vitézségi szalag, talán meleg vér. Nem tudtam: kik a finom szerkezetűek és kik a durvábbak. Csak azt láttam, hogy az elhagyott tereken pompás autók száguldanak keresztül s azokban kövér, cilindres urak ülnek, akiknek mellén egész karvastagságú aranylánc csörög és ragyog. Az autók után éhes kutyák, rongyos gyermekek és züllött asszonyok loholtak, ugattak, nyöszörögtek irtózatos kórusban.

- Kik ezek? - kiáltottam föl rémülten és haragvón.

- Ezek a finom szerkezetűek, akik megmaradnak, - dörgött valahonnan a magasságból.

Megrémültem.

A föld iszamos volt a lábam alatt valami nehéz nedvességtől. Távolról ragyogott le hozzám az a tető, ahonnan leszállottam a borzalmak völgyébe.

- Vissza akarok menni! - sírtam keservesen.

És megindultam, fel a hegynek. Nem voltak már szárnyaim, a magam nyomorúlt erején kellett fölfelé vergődnöm. Óriási kísérom, a kolosszusi árnyék, ott imbolygott előttem a roppant hegy meredekén. Vágtam az útat, lihegve, elfulladva, tikkadtan, de szakadatlanul. Milyen nehéz, istenem, milyen nehéz a fölfelé menetel! Távoli mély zengésű hang csapott meg:

- Ez a fölemelkedés. Azért olyan nehéz.

Mentem, mentem napokon, hónapokon, talán éveken keresztül. A pokoli zaj lassan messze morajló zugássá tompult s mikor egyszer visszanéztem: már olyan törpe, olyan játékszerforma volt az egész zűrzavar.

A hegynek körülbelül a közepetáján aranyos bibor páholyok ragyogtak; márványlépcsők csusztak föl a drága ülőhelyekig s a trónforma székek fölé remek baldachin borúlt. Minden páholyban egy sápadt, ideges, izgatott úr ült, messzelátón figyelték a nagy cirkusz lenn folyó repertoárját. Egy-egy szolga állt a hátuk mögött s fekete lapokra valamit jegyzett.

- Kik ezek? - kérdeztem az árnyéktól.

- Ezek a főbérlők, akik az egész játékot intézik. Óriási tétékben fogadnak, egyik elnyeri a másik figuráit és mezőcskéit. Aki leromlik, az ott hagyja a páholyt és beáll játékszervezőnek.

Kevesen voltak ezek a nagy bérlők, össze-vissza huszan, huszonketten. Elbámúltam, hogy ilyen pompás játékszert találtak ki maguknak, amelyen nyernek is az isteni gyönyörűség mellett. Mert ilyen magasságból igazán lelketemelő volt a lenn folyó játék. De nekem fájt, hogy azok odalenn áruba vetik testüket, lelküket, hús sápadt nagy bérlőnek.

- Miért nem cserélik meg a helyüket? - kérdeztem naivul a hozzám egyre közeledőbb és kisebbedő árnyéket.

Gúnyos kacagás nyerített a levegőben:

- Azok ott lenn sohasem néznek fölfelé! Nem tudják, hogy egy kis fáradsággal ők lehetnének a páholyból nézők. Hiszen milliárdan vannak! Ha föl tudnának ide emelkedni: övük volna az egész játékmező s ha akarnák: ők játszanák a finom szerkezetűeket és a nagy bérlő huszakat odalenn. De nem néznek soha felfelé!

Szegények, gondoltam szomorúan.

És örültem, hogy én kiszakítottam közülök magamat. Én fölfelé néztem. A csúcs még messze volt, a víz ömlött rólam, de nagyszerű vágy sarkalt fölfelé. Mindig csak fölfelé.

És hosszú évek múltán újra elértem a tetőt. Az árnyék már épp olyan magas volt, mint én. Mintha csak magam vettem volna az üvegtiszta levegőbe. A színjáték folyt tovább odalenn, csöndesen, alig hallható morajjal. Az árnyék most átölelt, éreztem idegen hidegségét a derekamon; lemutatott a messze, végtelenbe vesző világra:

- Mindezt neked adom, ha leborúlva tisztelsz engemet.

Ezekre a szavakra már emlékeztem valahonnan. Valaki mondta ezt már valaha. Nekem? Álomban? Nem tudom.

- De hát ki vagy te tulajdonképpen?

Az árnyék halkán kacagott:

- Én vagyok a nagy Sugalmazó. Én szerkesztettem ezt a pompás játékszert, én láttam el gépezettel a kis figurákat, én emeltem páholyba a nagy bérlőket. Én úzom el a lenn valók unalmát, mert leleményem kifogyhatatlan. Ha már feltörted magadat a csúcsig, köss szerződést velem; te fogod kidolgozni jövődő eszméimet.

Megdöbbsentem. Hiszen ez a fekete árnyék, maga a Rossz! Hát én a kárhozat útját futottam volna meg? - Irtóztató. Nem testem, hanem a lelkem veszett hát el! Hol vannak a szüleim? Testvéreim? Barátaim? A fajtám? A nemzetem? Mindtől elszakadtam, itt állok rideg egyedülvalóságomban, egy árnyék hatalmában.

Előttem szakadék, alattam határtalan mélység. Egy ugrás - és lenn vagyok a kis figurák között.

De amint ugrani akartam: az árnyék fejemre tette hideg kezét és én úgy maradtam, mozdulatlan.

A. B. F. R. A.

Megyek a havas úton a temetőbe. Ez valamikor a Csokonai halhatatlanságának volt tornáca; ma halott katonák szellemei bukdosnak keresztül-kasúl a dombokon. Mindennap temetnek. Tegnap egy magyart, ma egy orosz fogolyt, holnap egy német népfelkelőt. A halálban való örök egyenlőség gondolata száll rám, ez a nagy sötét madár, amelynek a szárnyarebberése hideg fúvalom.

Az út havas fejfák néma ezredében visz tovább. Olyan csodálatos ez a vidék; amerre nézek, ameddig látok: mindenütt sírok, mindenütt temető. Régebben sokkalta szűkebb volt ez az ország; most végejárhatatlan. De nekem haladnom kell előre, mert szegény öcsém eltűnt az északi harcmezőkön és nekem meg kell keresnem.

Már oly régóta megyek és semmi fáradságot nem érzek. Keresztek és fejfák, kis dombok ezre, százazre jön elébem, halad el mellettem és bámul utánam. Bizonyosan összenéznek, összesugnak: hova megyen ez a szomorú ember?

Néha úgy rémlik: ismerős arcok ködlenek a kis katonasírok fölött. Mert minden dombon szürke árnyék virraszt: az arcukat jól kivehetem, csak a testük foszlik szét a fehérségben. Az imént egy hatalmas, bronz fejet láttam távoli halmon; vídám szép szemével felém intett, kacagott, mintha jégcsengők csilingeltek volna; megismertem: az én kedves ügyvéd barátom. A homloka közepén kis biborfekete pont. Tovább, tovább. Valaki megfogja hátul a kabátom szárnyát; visszanezlek: egy daliás férfias alak néz rám, orrán-száján ömlik a vér, de energikusan köszönt: megismertem, tanár volt szegény. Valami láthatatlan áram sodor tovább. Egy magasabb sírdombról már messziről int felém valaki; közelebb megyek: tudom már, három aranycsillagja van, az én kedves, okos, jó kapitányom. Jobb kezével a távolba mutat - hazafelé és úgy kérdez a szemével: hogy van Ó? Fialat szép özvegyét köszönti: tiszteleg s akkor veszem észre, hogy a hóna alól folyik a vér. Tovább, tovább. Az út emelkedik, mintha hegyek oldalába futna föl. Milyen óriás, havas csúcok rémlenek ott a távolban! Mik azok? Szörnyű határőrök, fehér kucsmás népfelkelők, zuzmarás fürtű Kárpátok. Itt még iszonyatosabb a katonasírok zúrzavara. Minden lépten egy sír, be az erdők mélységéig, föl a hegyek hátáig. Megint ismerős: egy leányarcú, kedves kis fiu lengeti sapkáját; olyan halovány, mint az álom, nem is golyó érte, csak elhervadt ebben a rémletes tikkasztó tűzben. A bátyját kérdezi, én az öcsémmel felelek rá. Nem értjük egymást; haladok tovább. Új ismerősre bukkanok: kivont karddal ül a sír tetején és rohamot vezényel; gyönyörű vad magyar feje előreszegül, csak a szemével hunyorít, mintha azt mondaná; úgy-e jól csináltuk? A bluza csupa vér elől, mintha a szíve nőtt volna rajta ki. Ez nem ábrándozik, pedig háromhónapos özvegyet hagyott hátra. Óh mégsem jön, akit én olyan reszketve keresek! Jönnek új sírok; jön egy hármassír, ismerem a lakóit: egytestvérek voltak, egymás után hullottak el; a legkisebbik mellén egy aranyérem ragyog. Úgy néznek rám, hogy szinte Lóhtá dermedek; ősz édes apjukat kérdik...

Tovább, tovább!

Most már látom, hogy temető az egész világ. Ez a szomorú földgolyó tele van lyukgatva apró kis vermekkel: mindenikben egy katona fekszik. Hol van az, akit én keresek? Merre vagy szegény kis öcsém? Hozzad kiáltok, halld meg az én szómat, hiszen jól ismered.

Kérdezem az ezernyi ezer halott ezredeket: nem tud róla senki. Lefestem nekik az én kis katonámat: szőke haja, szőke bajusza volt, az arca sovány és fehér, a szeme világoskék. Rendesen szomorú volt, mert előre megmondta, hogy a halálba megy. A menése ám fürge volt, mint a fiatal

szarvasé; a fejét soha nem hajtotta le, mindig előre nézett. Két fehér csillag a chargeja; káplár volt az én öcsém. Hiába beszéltek: nem tud róla senki.

Szaladok tovább.

Félek, hogy elmúlik az idő s én elkésem. Soha rá nem találok kis katonámra; akkor hogy menjek vissza édes anyámhoz, mit mondjak neki?

Ezek itt orosz sírok. A dombokon szürke kucsmás kozákok és lapos sapkás gyalogosok ülnek. Hátba ezek látták az én öcsémet? Oroszok, ruszok, moszkoviták, muszkák: nem láttatok rohamkor veletek szemben egy kis magyar katonát? Honvédet? Tudjátok, honvédet? Szőke haja, szőke bajusza volt, az arca sovány és fehér, a szeme világoskék. Futása fürgé, mint a fiatal szarvasé; a fejét soha nem hajtotta le, mindig előre nézett. Rohamkor is előre nézett. Két fehér csillag reszketett a bluzán, káplár volt az én kis öcsém. Szóljatok hát: nem láttatok valahol?

Az orosz szellemek szomorúan bámúlnak rám, hiszen nem értik magyar szavamat. Óh, hogy a halottak sem értik a fájdalom beszédét!

De még nincs vége mindennek. Hahó! Ott új sír-ezredek! Germán csúcsos sisakokat látok. Kik vagytok, vitézek? Nem a Hindenburg táborából maradtatok itt? Megálljatok csak: nem ti vagytok a huszadik hadosztály elesettjei? Az öcsém is oda volt beosztva; bizonyosan ismertétek! Szőke haja, szőke bajusza volt, az arca sovány és fehér, szeme világoskék. Futása fürgé, mint a fiatal szarvasé, a fejét soha nem hajtotta le, mindig előre nézett. Két fehér csillag ragyogott a bluzán, káplár volt az én öcsém. Óh, szóljatok hát, mi történt velem? Hova lett?

A germán szellemek nem-et intenek. És távolba mutatnak jobb kezükkel. Arra nézek: mi van ott? Sík pusztaság, határtalan havas mezők; kis Szibériák, a nagy borzasztó Oroszország küszöbe.

Mit mutattok arra, ti szőke Lohengrin-fejek? Csak nem azt akarjátok mondani, hogy...?

Óh Istenem, magyar nép istene! Fogj kézen és vezess. Nekem meg kell találnom szegény öcsémet.

Most már elmaradnak a sűrű sírok, csak a havas pusztaság nő határtalanná. Idegen ország földjén járok. Nyomorult falvak húzódnak el mellettem s néha nagy városok úsznak elébem. Mintha a levegőben lábolnék: a fekete-fehér föld visszafelé fut alattam. Nem tudom, mennyi ideje bolyongok; nincs nappalom és nincs éjszakám, csak kétségbeesésem percei hullanak szakadatlanul.

Különös, vörös város vadonába tévelyedek. Mindenkit megszólítok, senkisémet ért. Jaj, igaz, hiszen ez itt Oroszország, a rémséges, jégverem Oroszország! Megálljatok, ti néma, sebesült katonák, nem láttatok az én szegény öcsémet? A haja szőke, az arca fehér, a szeme kék...

Milliom és milliom ember él, de az én öcsémet egyikben sem ismerem föl. Százezer és százezer halott aluszik kis sírokban, de az én öcsém szelleme nem vírraszt a keresztes, fejfás dombokon.

Tovább, tovább!

Megbotlom valamiben. Rohanásomban megállok. Mi ez itt a lábom alatt? Ah, kidőlt fejfa; fekete sírhalomőr. Gazdája nevét már lemosta az idő; csak öt különös betű gyászol rajta: A. B. F. R. A. Istenem, hiszen ez magyar sír, kálvinista halott fejfája. Itt egy ember aluszik: „A *boldog feltámadás reménye alatt*.” Ki vagy, te bízó szellem, aki hiszed az új életet? Felelj! Miért nem kiáltod lelkembe kilobbant nevedet? Ki fejt meg rejtelmeket, sötét öt betű? Ki nyugoszik itt a boldog feltámadás reménye alatt?

Hűs szél csapja meg arcomat. Széttétekintek a világ temetőjében és megdöbbenek. Hiszen ez itt a mi városi temetőnk, a mi szegény katonáink havas országa. Hol jártam, hova tévelyedtem?

Most haza kellene mennem és megvidítanom édes anyánkat, hogy az öcsém él, él, boldogan él! Két fehér csillag ragyog a bluzán, a piros szalagon arany kereszt. A haja szőke most is, az arca fehér, a szeme kék...

Hol vagy, kis katonám? Hát egy sír sem jutott neked az óriás temetőben, mely a Visztulától a Száváig, a Szávától a Kolubaráig ér?

Mikor találkozunk, a boldog feltámadás reménye alatt? Mikor?

TARTALOM.

Balgatag szerelem	3
A kém	30
Vass Mihály jó napja	47
Julis néni elkésett	56
A lengyel herceg	64
Köd ült a lelkemen	76

Oláh Gábor könyvei:

- Költemények 1904-1906.** Singer és Wolfner.
Keletiek nyugaton. 1908. Hegedüs és Sándor, Debreczen.
Az élet lobogója alatt. Versek. 1908. Franklin-Társulat.
Sámson. Költői elbeszélés. 1908. Franklin-Társulat.
Gondolatok felhőfutása. Versek. 1909. Singer és Wolfner.
Petőfi képzelete. 1909. Franklin-Társulat.
Korunk hőse. Verses regény. 1909. Franklin-Társulat.
Istenek alkonyata. Versek. 1909. Singer és Wolfner.
Írói arcképek. 1910. Singer és Wolfner.
Viola elbukott. Versek. 1911. Franklin-Társulat.
Az embernek fia. Dráma. 1912. Hegedüs és Sándor. Debreczen.
Szegény magyarok. Regény, I-II. kötet. 1914. Csáthy Ferencz, Debreczen.
Laura fátyola. Új versek. 1918. Csáthy Ferencz, Debreczen.

CSÁTHY FERENCZ

**m. kir. tudományegyetemi könyvkereskedésének
könyvkiadóosztályában**

megjelent és minden hazai könyvkereskedésben kapható:

OLÁH GÁBOR

SZEGÉNY MAGYAROK

KÉT KÖTETES REGÉNYE

**657 oldalnyi terjedelemben, a legfinomabb famentes papíron, izléses
kiállításban, díszes címlappal.**

Ez a regény az újabbbkori Magyarország belső, lelki életét festi, néhány tipikus alakjában a magyarságnak. A multaktól elszakadni nem tudó apák és a jövőre esküvő fiak harca; a Nyugatért sóvárgás; parányiségünk lélekvesztőjének istenkisértő útja a nagy fajok oceánján; művészetimádás és kenyértelenség, socialis hajnalok és esztelen mámorba fulladó éjszakák; lobogó szerelmek és fáradt kétségbeesések; Budapest fiatalos nagyotakarása; a vidék teszesztő unalma, fakó mozdíthatatlansága; szabadgondolkodó diákok, nyomorgó művészek, zártlelkű arisztokraták és humoros plebejusok: mint egy eleven mozgókép alakjai, jelenetei, színes forgatagban suhannak el előttünk. A magyarság Don Quijote-i szélmalomharcának gyásza és furcsasága egymástváltó árnyék- és fényfoltokban reszket át a lírai nyugtalansággal haladó történeten. A huszadik század magyar ifjúságának regénye ez a regény.

A két vaskos kötet bolti ára csak 12 korona,

mely nemcsak olcsóságánál és díszes kiállításánál fogva, de lebilincselő és érdekfeszítő tartalmánál fogva a legkellemesebb olvasmánya úgy az ifjoknak, mint felnőtteknek egyaránt.

CSÁTHY FERENCZ

m. kir. tudományegyetemi könyvkereskedésének

megjelent és minden hazai könyvkereskedésben kapható:

OLÁH GÁBOR

Laura Fátyola

ÚJ VERSEK.

Szerző új költeményében is a gondolatok mélysége, eredetisége, gazdag változatossága, csodás nyelvkészsége, magyaros muzsikája ragad el bennünket. A tüzes szerelmet mélységes vágyakat éneklő költeményeken kívül sok oly vers van a gyűjteményben, mely a mostani világháború hatalmas viharait, végtelen szenvedéseit az új szárnyakra kapott magyar derékséget klasszikus szépségű sorokban örökíti meg az utódok számára

A díszesen kiállított verskötet ára 5 - korona.

Javítások.

Az eredeti szöveg helyesírásán nem változtattunk.

A nyomdai hibákat javítottuk. Ezek listája:

23	És féltem za	És féltem az
25	a szegényt doktort	a szegény doktort
27	lehetetlen: lehetetlen:	lehetetlen: lehetetlen.
28	te üdvösséges te...	te üdvösséges, te...
28	mellőlem Halálos	mellőlem. Halálos
29	Lenéztem a háborgó	Lenéztem a háborgó
32	ügyvéd, ak	ügyvéd, aki
39	oj ális érzelmekkel	lojális érzelmekkel
41	felsőségesen. Megállj csak	felsőségesen. – Megállj csak
43	főkapifány és gárdája	főkapitány és gárdája
51	kérleli a Villamot	kérleli a Villámot
57	átyolozta be	fátyolozta be
57	vá-vádolóan, siratóan	vádolóan, siratóan
59	Egy korona Igen	Egy korona? Igen
65	jövőtokeket, asszonytestvéreim;	jövőtokeket, asszonytestvéreim;
71	kezdett lehűlni	kezdett lehűlni
74	hátra van Nem	hátra van. Nem
88	kérdeztem. Mi	kérdeztem. – Mi
90	nőttek, a a játékvárosocskák	nőttek, a játékvárosocskák
101	Köd ült a lelkemen 78	Köd ült a lelkemen 76
101	A B. F. R. A.	A. B. F. R. A.

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK BALGATAG SZERELEM: ELBESZÉLÉSEK ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this

eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission

for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party

distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS', WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are

particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.